

EVOLUCIÓ DELS MICROESTATS EUROPEUS (2017-2020)

**APORTACIÓ A UN DEBAT SOBRE EL FUTUR
ECONÒMIC I SOCIAL D'ANDORRA**

Andorra la Vella – 31 de gener de 2021

Edita: CERES, Centre d'Estudis i Recerca Socialdemòcrata

Autors: Xavier Segura Porta i Ferran Sicart Ortí

Imprimeix: Impremta Solber, Andorra

Dipòsit legal: AND. 38-2021

ISBN: 978-99920-3-268-8

“Ai! Tot és una il·lusió:
L'esdevenidor es riu de nosaltres a distància,
No podem ni assemblar-nos als nostres records,
Ni gosar acceptar-nos com som.”

Lord Byron

Stanzas for Music

“Estudieu la història, estudieu la història.
En la història s'hi troben tots els secrets
de l'art de governar.”

Winston Churchill

27 de maig del 1953,
declaració del dia de coronació
de la Reina Isabel II

“La valentia és el punt mig entre el que ens
inspira confiança i el que ens inspira temor.”

Aristòtil

Ètica a Nicòmac

ÍNDEX

PROPÒSIT – Encara hi som a temps	9
INTRODUCCIÓ	13
Tres microestats de referència per a Andorra: Mònaco, Liechtenstein i San Marino	
Mònaco	16
L'impacte de la Covid-19 a l'economia de Mònaco	29
Algunes dades comparatives entre Andorra i Mònaco	35
Liechtenstein	37
L'impacte de la Covid-19 a l'economia de Liechtenstein	58
Algunes dades comparatives entre Andorra i Liechtenstein	59
San Marino	61
L'impacte de la Covid-19 a l'economia de San Marino	69
Algunes dades comparatives entre Andorra i San Marino	72
Algunes conclusions a extreure de l'evolució dels tres microestats des de la perspectiva andorrana	75

PROPÒSIT – ENCARA HI SOM A TEMPS

L'estudi que presentem aquí neix d'una reflexió que em va plantejar Òscar Ribas Reig el dia 8 de setembre del 2019, quan ens dirigíem plegats, en el meu vehicle, cap al Santuari de Meritxell.

Pocs dies després, el 13 de setembre, mentre pujàvem, junts una altra vegada, cap a Soldeu per assistir, a l'Hotel Ermitage, al sopar que ofería el Copríncep francès Emmanuel Macron, l'Òscar ja em va donar un petit guió, amb algunes dades estadístiques de l'economia de Liechtenstein, Mònaco i San Marino.

Em va proposar de fer-ne un estudi i també em va suggerir que en parlés amb els meus assessors econòmics i financers.

Vaig acceptar el repte i l'equip del Centre d'Estudis i Recerca Socialdemòcrata (CERES) vam començar a treballar en la proposta d'Òscar Ribas Reig de fer un estudi comparatiu dels tres estats europeus –el Principat de Liechtenstein, el Principat de Mònaco i la República de San Marino– al voltant de dues qüestions clau: on som? i, com estem?

Després d'intentar respondre a aquestes dues qüestions clau, les nombroses converses i reflexions que havíem compartit amb l'Òscar Ribas ens portaven, és clar, a una idea de futur, la tercera pregunta inevitable: què hem de fer?

El primer que el lector trobarà en aquest estudi és una manera de mesurar la qualitat de les diferents societats d'aquests micro-estats que l'equip d'economistes de TRACIS han analitzat comparativament amb Andorra.

El lector hi descobrirà així que Liechtenstein i Mònaco són països més sòlids i solvents que San Marino i Andorra.

La principal raó, al nostre entendre, és que Andorra ha menystingut la seva relació amb França quan el que calia era establir-hi un acord estratègic de futur. Una altra raó important és, també, que el model econòmic andorrà genera massa llocs de treball poc qualificats i mal remunerats. Andorra s'està convertint en un país *low cost*.

La pregunta gairebé obligada seria ¿per què ho fa? Doncs perquè, a diferència de Liechtenstein i Mònaco els nostres governants no han considerat oportú actuar per impedir-ho.

Les conseqüències d'aquesta passivitat es resumeixen en la inviabilitat dels programes de l'estat del benestar que Progressistes-SDP considerem necessari. Un país, Andorra, que basa la seva competitivitat en els salaris baixos no pot tenir ni una sanitat ni un sistema educatiu públics de primera qualitat, ni tampoc pot mantenir un sistema de pensions com el que creiem tenir. No els pot tenir ni mantenir perquè no els pot pagar.

En un llibre publicat l'any 2013 dos amics, parlamentaris europeus socialdemòcrates, l'exprimer ministre Michel Rocard i l'economista Pierre Larrouturou recordaven una frase del general nord-americà Douglas MacArthur, "Totes les gran derrotes es resumeixen en dues paraules: *massa tard*." Ho feien per advertir que no podem esperar que sigui *massa tard*.

A Andorra també és així: no podem esperar que sigui *massa tard* per encarar les causes fonamentals del declivi econòmic, social i institucional i per actuar duent a terme els actes que estiguin al nivell dels perills que amenacen el futur i la mateixa subsistència d'Andorra com Estat de dret democràtic i social.

Fa uns anys Paul Krugman, Premi Nobel d'Economia, afirmava "Els nostres dirigents neguen la realitat... ho embolcallen tot amb sucre. S'escapen de la seva responsabilitat."

Un altre Premi Nobel, Joseph Stiglitz, va escriure que "... ningú no vol mirar les coses de cara" i, en un llibre publicat el 2010 (*Le triomphe de la cupidité*), deia que des de l'inici de la crisi econòmica els governants "... s'han acontentat a moure les butaques en el pont del Titànic." Una bona descripció del que s'esdevé a Andorra.

He començat a llegir recentment una biografia de Churchill, que un bon amic em va regalar fa unes setmanes. Aquell gran estadista britànic explicava com s'hauria pogut evitar la segona Guerra Mundial. Churchill ens recorda que els dirigents d'aleshores s'havien convençut que el seu paper fonamental era de ser optimistes dissimulant així la greu situació europea. I no van encertar-ho.

A casa nostra, en aquest inici del 2021, la qüestió no és pas el ser optimistes o pessimistes. La qüestió és de deixar de fer l'estruç, d'amagar el cap sota l'ala.

Cal sortir de la còmoda negació de l'evidència i demanar a la majoria de ciutadanes i ciutadans, i de persones elegides en les institucions, que prenguin consciència dels perills que amenacen Andorra.

Les persones que viuen i treballen al nostre país, la població andorrana, viu el moment present amb preocupació i tensió, amb dificultats i angoixes, amb la percepció d'una pèrdua creixent de confiança i amb la sensació que les seguretats, les certeses, tendeixen a esvair-se.

Avui la nostra preocupació coincideix amb el que Joaquim Nadal i Pia Bosch escrivien el juliol del 2010 en les seves converses sobre les comarques de Girona "El futur comença ara":

"La cohesió social esdevé així una peça clau, la clau de volta, de l'edifici que volem construir, i que es construeix cada dia. Parlar de la societat, dels seus desequilibris, de les desigualtats, de la solidaritat, de la riquesa i de la pobresa, de l'atenció a la diversitat, de la resposta als grans reptes i als grans interrogants..." porta també aquí, a Andorra, a la necessitat de constatar on som per, una volta estudiat el diagnòstic, veure què es pot fer i què s'ha de fer.

Pierre Mendes France, exprimer ministre francès, afirmava: "Si els homes als quals s'ha confiat el poder interpreten adequadament la realitat històrica, poden afavorir naixements, fer-los menys penosos, menys dolorosos, o, pel contrari, frenar el progrés."

Tenia tota la raó: el primer que cal fer és interpretar de manera correcta la realitat històrica. I a Andorra hem de ser conscients que les unitats polítiques separades i petites –els microestats com Liechtenstein, Mònaco, San Marino i Andorra– cada dia tindran menys espai, menys lloc, en el món que es dibuixa aquest inici del 2021. I els serà pràcticament impossible viure, subsistir com a entitats polítiques diferenciades, si no aconseguen un bon embrancament amb la Unió Europea.

Sense aquest aixopluc la pluja esdevindrà un diluvi universal que ens arrossegirà. Ho estem veient, dissortadament, aquests mesos.

D'ençà les 23 propostes per canviar el Principat d'Andorra que va preparar l'any 2009 l'economista francès Jacques Attali per encàrrec del Govern d'Albert Pintat, no hi ha hagut al país una proposta ferma i decidida per encarar les reformes estructurals necessàries, i indefugibles.

Les iniciatives modernitzadores del govern socialdemòcrata que vaig encapçalar i dirigir del 2009 al 2011 van ser bloquejades al Consell General sota la inspiració dels sectors econòmics conservadors del país.

Els nou anys de governs liberal-conservadors que han seguit, del 2011 al 2020, han evitat curosa-ment "... qüestionar alguns privilegis", per emprar paraules de Jacques Attali, en la introducció de les seves 23 propostes del 2009.

Aquests nou anys, que van començar molt abans de la crisi sobrevinguda per la pandèmia, han portat a una agudització de la desorientació i han deixat en evidència que no hi ha cap pla, cap projecte de transformació. Els problemes no s'han resolt sinó que s'han agreujat.

A partir d'aquesta constatació hauríem de tenir la lucidesa i la responsabilitat de buscar de manera transversal, sense sectarismes polítics, les palanques sobre les quals ens podem recolzar abans que el parany se'ns abrigui al damunt. Per això, una volta haguem donat una resposta als dos primers interrogants –on som i com estem– potser caldria afegir-hi una idea de futur, la tercera pregunta inevitable: què hem de fer?

Els temps catastròfics que estem vivint amb la pandèmia fan gairebé inevitable que en el diàleg sorgeixi sempre l'element dinàmic, la referència al futur i a les accions a emprendre per aconseguir-lo de la millor forma possible.

I en aquest punt és important aturar-se un moment en el sector turístic. S'ha dit que aquest sector és el nostre petroli, en el sentit que constitueix una enorme riquesa heretada. Ara bé –com ha demostrat el doctor en Economia Miquel Puig en el seu brillant assaig “Un bon país no és un país *low cost*” (2015) – “... no tots els països productors de petroli són decents.”

Perquè és una evidència que, com el de Catalunya o de les Illes Balears, el nostre turisme té un gran potencial, però l'estem explotant molt malament perquè deixem que s'organitzi amb massa llocs de treball poc qualificats i mal remunerats.

I com diu l'economista català, l'anàlisi del qual ens ha reforçat en el nostre convenciment, “... *cada lloc de treball poc qualificat i mal remunerat ens fa una societat una mica menys decent perquè redueix la renda per càpita i perquè redistribueix la renda més desequilibradament. A més, cada lloc de treball poc qualificat i mal remunerat constitueix una subvenció encoberta des del conjunt de la societat envers el turista. Aquesta subvenció es tradueix, d'una banda en un empitjorament dels serveis públics i, de l'altra, en un preu massa baix del producte. El turisme crea riquesa, sens dubte, però ara mateix beneficia a uns quants i perjudica a molts.*” No ho sabria pas definir millor.

Fer créixer el valor del nostre sector turístic passa també per potenciar decididament el turisme cultural. Tenim les condicions òptimes per fer-ho i hem de trobar el nostre camí, mirant de prop, sense copiar, models d'èxit propers com l'Aude, especialment Carcassona, o Girona.

El sector dels serveis, tot el terciari, comercial o no, està també cridat a ser una de les bases de la creixent especialització i millora del sector turístic i gastronòmic, i de la distribució i la logística corresponent.

És urgent que es pugui construir un diagnòstic comú dels perills que amenacen la supervivència d'Andorra. Hem d'escoltar el gran pensador italià Antonio Gramsci i ens hem de basar en el pessimisme de la intel·ligència combinant-lo amb l'optimisme de la voluntat.

Les nostres reflexions i l'estudi que us presentem volen ser una contribució a aquest debat necessari. Una aportació constructiva i optimista, que creu amb fermesa que en la nostra terra, Andorra, hi ha tots els ingredients que es poden necessitar tant per a regenerar-ne la seva capacitat de crear riquesa i benestar com per reforçar la cohesió social.

Abans de la pandèmia, quan amb l'Òscar Ribas vam acordar tirar endavant aquest estudi, la situació ja era molt preocupant. Avui estem encara pitjor i ja hi ha només dues actituds possibles.

D'una banda la passivitat conformista, que és “... *la posició dels que voldrien preservar la integritat del model en el seu estat actual; és una actitud que ens convida a deixar passar, a no fer gaire res, a regular més que estimular i incentivar. No toquem res, ja estem bé, conformem-nos amb un lent declivi, suau i agradable.*”

D'altra banda hi ha una actitud contrària a la passivitat, la “... *que busca un nou horitzó per al futur; la que creu, com nosaltres, que el futur comença ara, que si estem parats en realitat retrocedim, que si esperem que ens ho facin els altres no passarà mai, que tancats a casa no ens portaran mai res. És una actitud constructiva, bel·ligerant, activa i activadora, que busca complicitats, que obre nous camins, que explora noves possibilitats. És un camí que intenta lligar tots els valors que hem rebut, tots els actius que s'han generat al llarg de tota la nostra història i que estan aquí davant nostre a la nostra disposició com la millor herència que hem rebut. Una herència que hem de tractar de multiplicar, de conservar, de posar a disposició de tots, a disposició de la igualtat i de la cohesió. I també a disposició de les generacions futures.*”

Així de clar ho escriuen Joaquim Nadal i Pia Bosch i així ho hem volgut transcriure perquè la seva anàlisi ens va com anell al dit.

Penso que encara hi som a temps i, responsablement, hem de buscar un nou horitzó per al futur d'Andorra.

Andorra la Vella, 25 de gener del 2021

Jaume Bartumeu Cassany

Cap de Govern (juny 2009 - abril 2011)

INTRODUCCIÓ

La situació d'Andorra, amb els canvis produïts els darrers anys en el propi país i en el context internacional i la irrupció de la crisi sanitària provocada pel coronavirus plantegen la necessitat d'elaborar un pla estratègic que defineixi les línies mestres que han de configurar el futur econòmic i social d'Andorra.

Així, mentre que l'impacte de la crisi de la Covid-19 evidencia que cal dur a terme accions a curt termini, amb un horitzó que es podria situar a finals del 2021, per fer front a la crisi sanitària i econòmica vigent i a les seves conseqüències, també cal tenir present que les condicions en les quals es trobarà el país quan s'hagi superat aquesta circumstància no seran en cap cas equivalents a les existents abans de l'arribada de la pandèmia. En aquest sentit, no es fa difícil imaginar que l'Andorra post Covid-19 serà, probablement, un país amb menys banca i menys turisme, però amb més investigació, més treball a distància i més centres de salut i un país que caldrà que faci un salt qualitatiu molt significatiu en aspectes com ara la utilització de la tecnologia i les comunicacions, l'adaptació a les noves pautes de consum i a les noves formes de treball, a les noves visions sobre la preservació de la salut i al nou rol de les empreses i de la inversió.

És justament per això que, en paral·lel a les accions a curt termini per superar tan bé com sigui possible el terrabastall provocat per la Covid-19, sembla del tot imprescindible per a Andorra començar a treballar en un pla estratègic amb una visió més a llarg termini, perquè, quan arribi el *day after*, el país disposi d'un full de ruta i de les eines adequades per afrontar el futur, que tot i que sabem que serà incert, sí que es pot pressuposar, sense massa risc d'equivocar-se, que es plantejarà en un context força diferent al del passat.

Assumit el fet que un pla estratègic, òbviament, ha d'estar enfocat al futur, és important partir d'un diagnòstic al més acurat possible, de la situació de partida i de l'evolució recent de l'economia del país.

I un dels elements que resulta força útil de cara a aquesta diagnosi és analitzar l'evolució del país en relació amb altres que puguin tenir similituds. Aquest exercici serveix no solament per ajudar a identificar quins són els aspectes en els que Andorra ha pogut mostrar un comportament relativament pitjor que d'altres països comparables, sinó també per identificar possibles actuacions i estratègies que en aquests altres països s'han demostrat més efectives que les pròpies, per tenir-les en compte de cara a la planificació pròpia del futur.

En aquest cas, els països que en aquest document s'analitzen com de referència per a Andorra són Mònaco, Liechtenstein i San Marino.

En la primera part d'aquesta nota incloem una descripció genèrica de cadascun d'aquests tres països, posant èmfasi especial en els aspectes relacionats amb l'economia, tot incloent algunes dades comparatives entre aquests països i Andorra. En la part final d'aquesta nota s'intentarà extreure algunes conclusions, encara que siguin provisionals, sobre els aspectes analitzats en la primera part sobre els tres microestats considerats, per posar el focus en aquells en què els països analitzats han mostrat una evolució més favorable que Andorra, amb l'objecte que això ajudi a identificar on pot, a priori, Andorra tenir més recorregut de millora de cara al futur. Igualment es farà referència als aspectes més negatius, perquè per al progrés d'un país, Andorra en aquest cas, és bo identificar les virtuts observades en altres països equiparables per tenir-los en compte i, en el seu cas, emular-los, però també cal fixar-se en els errors per intentar evitar-los. En aquest sentit es tractarà també d'establir hipòtesis provisionals sobre quines són les causes que poden explicar aquesta evolució diferencial favorable o desfavorable en diversos aspectes d'aquests tres països respecte amb Andorra. També, en base a l'anàlisi efectuada, es subratllaran els punts forts detectats en aquests països en comparació amb Andorra, per, si fos el cas, tenir-los en compte amb vista a una eventual planificació estratègica per orientar el

futur econòmic i social d'Andorra. Dit de forma col·loquial, es tractaria de veure què és allò que es pot i convé aprendre sobre el que han fet països similars i que pugui ser útil de cara a la planificació del futur d'Andorra.

Una primera conclusió a anticipar al respecte és que de l'anàlisi dels tres països considerats es poden extreure lliçons interessants per a Andorra. En els casos de Mònaco i de Liechtenstein perquè, en termes generals, han estat capaços de mantenir les seves economies amb un considerable grau de solidesa, fins i tot en aquesta darrera dècada que, a partir de la crisi financera del 2008, ha estat força complicada arreu. I en el cas de San Marino, pel contrari, perquè ha patit una davallada molt notable, seguint una dinàmica molt negativa, que Andorra hauria d'evitar, prevenint i defugint algun dels errors que han portat San Marino a una situació difícil i a un futur molt incert.

**TRES MICROESTATS DE REFERÈNCIA
PER A ANDORRA: MÒNACO,
LIECHTENSTEIN I SAN MARINO**

MÒNACO

El Principat de Mònaco és un Estat de molt poca superfície, de poc més de 200 Ha (el més petit del món després del Vaticà), amb una població de 38.100 habitants (és a dir, aproximadament la meitat de la d'Andorra) i amb un PIB, amb dades de 2018, de 6.087 milions en euros corrents (o 5.913,3 en euros constants) bastant més del doble que el d'Andorra).

Évolution du PIB en valeur et en volume

	2014	2015	2016	2017	2018
PIB en valeur en millions d'euros	5 321,3	5 643,6	5 847,7	5 693,0	6 087,0
Indice des prix ⁽¹⁾	100,0	101,1	101,7	102,1	102,9
PIB en volume en millions d'euros	5 321,3	5 580,1	5 772,7	5 574,2	5 913,3
Evolution en volume	7,2%	4,9%	3,5%	-3,4%	6,1%

Source : IMSEE

Mònaco que des del 2002 té l'euro com a moneda oficial, gaudeix d'un PIB per càpita força elevat, proper a 160.000 euros per persona. Aquesta, però, és una dada enganyosa perquè la generació del PIB nacional s'aconsegueix amb una molt elevada participació de treballadors que no són residents al país. De fet, la mateixa oficina d'estadística monegasca considera que la població rellevant de cara al càlcul del PIB per càpita és la suma de la població resident més la població assalariada no resident que treballa en el territori del Principat. Sota aquest criteri estaríem parlant d'una població de més de 85.000 habitants i d'un PIB per càpita de l'ordre de 70.000 euros (gairebé el doble que l'andorrà), que, tot i ser també una xifra molt elevada, pot considerar-se com a més realista.

Évolution du PIB «per capita»

	2014	2015	2016	2017	2018
PIB en millions d'euros courants	5 321,3	5 643,6	5 847,7	5 693,0	6 087,0
Population totale retenue	80 818	81 131	81 059	83 797	85 876
PIB «per capita» en euros courants	65 842	69 562	72 141	67 938	70 881
Indice des prix	100,0	101,1	101,7	102,1	102,9
PIB «per capita» en euros constants	65 842	68 779	70 959	66 520	68 858
Evolution en volume	4,5%	4,5%	3,2%	-6,3%	3,5%

Source : IMSEE

ADVERTIMENT:

Les dades i quadres estadístics que figuren a l'estudi es reproduïxen en les llengües en les quals s'han pogut consultar, anglès (Liechtenstein), francès (Mònaco) i espanyol (San Marino).

L'evolució de la població durant la darrera dècada ha experimentat una tendència continuada al creixement passant de 35.400 a final del 2009 38.100¹ a final de 2019.

Évolution de la population

	Date	Population	Évolution
Recensement	09/06/2008	35 352	
Actualisation	31/12/2009	35 400	0,1%
Actualisation	31/12/2010	35 400	0,0%
Actualisation	31/12/2011	35 650	0,7%
Actualisation	31/12/2012	36 100	1,3%
Actualisation	31/12/2013	36 900	2,2%
Actualisation	31/12/2014	37 600	1,9%
Actualisation	31/12/2015	38 200	1,6%
Recensement	07/06/2016	37 308	
Actualisation	31/12/2016	37 500	n.s.
Actualisation	31/12/2017	38 300	2,1%
Actualisation	31/12/2018	38 300	0,0%
Actualisation	31/12/2019	38 100	-0,5%

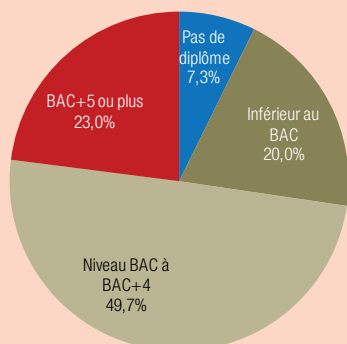
Sources : IMSEE, Recensements de la population

(1) Tot i que la tendència sempre ha estat a l'increment, el juny 2016 va haver una revisió del cens que va significar que la xifra de final del 2015 (38.200 habitants) disminuís (va a passar a ser de 37.308). D'altra banda, el darrer any, el 2019, la població va experimentar una petita reducció passant de 38.300 a final del 2018 a 38.100 habitants.

Aquesta població resident, un 46,0% de la qual treballa (fonamentalment al mateix Mònaco, un 86,1%) presenta un nivell de qualificació força notable. La major part de població resident treballadora és as-salariada (63,0%), però una proporció molt notable (25,9%) treballa de forma autònoma.

Structure de la population résidente

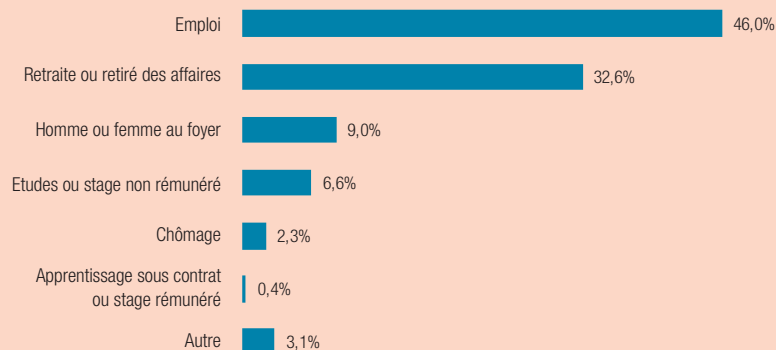
Diplôme le plus élevé

Champ : 17 ans et plus

Sources : IMSEE, Recensement de la population 2016

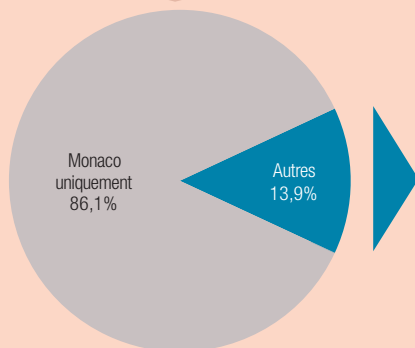
Situation principale

Sources : IMSEE, Recensement de la population 2016

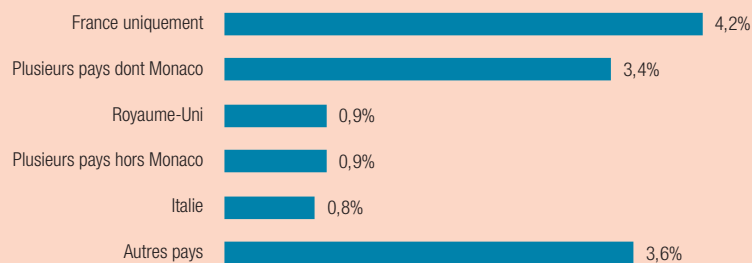
Champ : 17 ans et plus

Lieu de travail principal

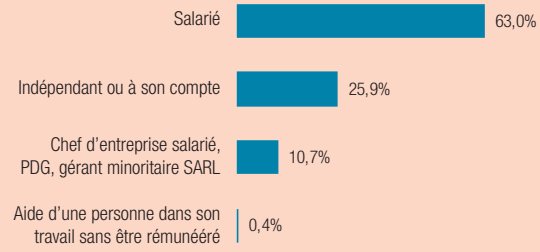

Champ : 17 ans et plus qui travaillent

Sources : IMSEE, Recensement de la population 2016

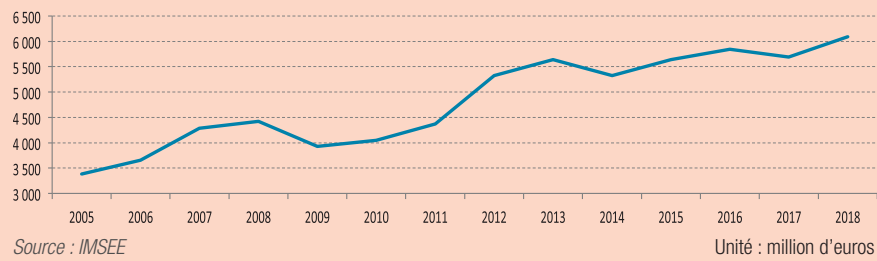
Statut d'emploi

Champ : 17 ans et plus qui travaillent
Sources : IMSEE, Recensement de la population 2016

Des del punt de vista evolutiu, el PIB d ha estat des del 2005 sostingudament creixent, amb les úniques excepcions del 2009, 2014 i 2017.

Évolution du PIB en valeur

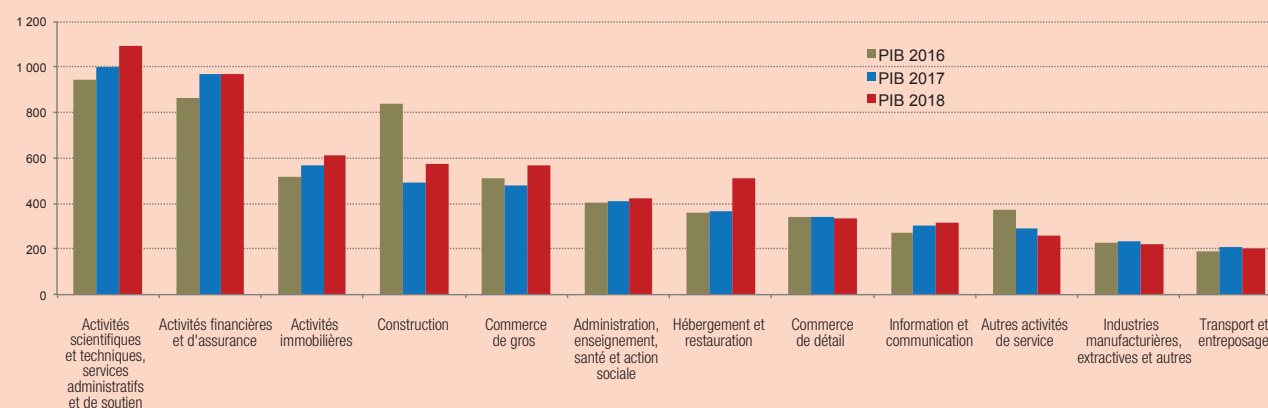
Pel que fa als sectors bàsics de l'economia monegasca, cal assenyalar com a fonamentals les activitats científiques i tècniques, administratives i de suport als serveis (17,9% del PIB total), les finances i assegurances (15,9%), les activitats immobiliàries (10%), la construcció (9,5%), i el comerç a l'engròs (9,3%). També en són significatius el turisme (8,4%) i l'administració pública, l'ensenyament, la salut i els serveis socials (que conjuntament representen el 7,0% del PIB total).

Évolution du PIB en valeur selon les GSA

	2014	2015	2016	2017	2018	Var 17/18	Poids
Activités scientifiques et techniques, services administratifs et de soutien	835,5	837,5	866,7	967,0	1 090,1	12,7%	17,9%
Activités financières et d'assurance	897,4	947,7	939,1	1 011,1	969,9	-4,1%	15,9%
Activités immobilières	540,5	494,2	520,2	567,0	611,1	7,8%	10,0%
Construction	415,5	718,8	837,9	494,3	575,9	16,5%	9,5%
Commerce de gros	483,9	541,9	510,3	479,6	564,8	17,8%	9,3%
Administration, enseignement, santé et action sociale	409,6	404,3	406,1	411,2	423,2	2,9%	7,0%
Hébergement et restauration	347,0	374,2	360,3	466,5	513,6	10,1%	8,4%
Commerce de détail	355,8	334,3	343,4	346,0	334,6	-3,3%	5,5%
Information et communication	244,2	250,2	271,8	302,4	317,1	4,9%	5,2%
Autres activités de service	343,3	266,8	370,6	194,6	260,7	34,0%	4,3%
Industries manufacturières, extractives et autres	256,6	274,5	229,4	234,4	220,2	-6,1%	3,6%
Transport et entreposage	192,1	199,1	192,0	218,6	205,9	-5,8%	3,4%
PIB en valeur	5 321,3	5 643,6	5 847,7	5 693,0	6 087,0	6,9%	100,0%

Source : IMSEE

Unité : million d'euros

Source : IMSEE

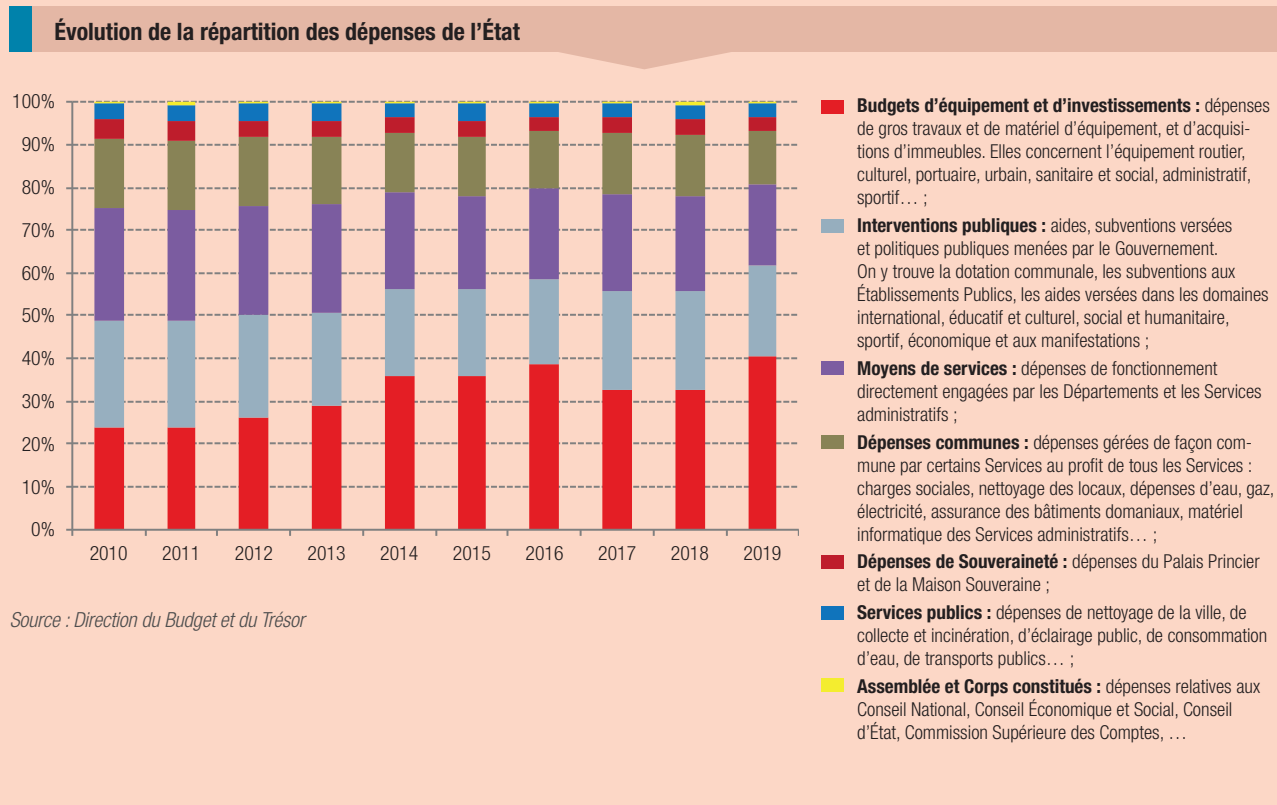
Unité : million d'euros

Un dels punts forts de l'economia monegasca és que ha sabut diversificar els seus serveis i crear indústries petites, d'alt valor afegit i no contaminants. Així, Mònaco fa, entre altres, productes farmacèutics, perfums, productes de bellesa i transformació d'alguns productes agrícoles.

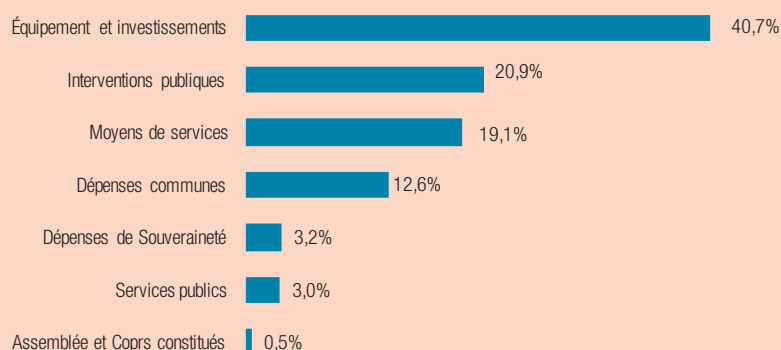
I dins les fortaleses de l'economia monegasca, cal subratllar de forma especial la importància del port, el qual esdevé fonamental per al desenvolupament turístic i per a l'atracció de centres, empreses i grans fortunes que s'ubiquen en aquest estat, incentivats per la qualitat de vida, la facilitat d'accés a productes i marques del màxim luxe, l'oci d'alt standing, el casino, els restaurants de categoria, la celebració de gran esdeveniments (com el gran premi automobilístic de Fórmula 1 de Mònaco) i, especialment, per les condicions favorables que el país ofereix des de la perspectiva fiscal.

Una altra particularitat de Mònaco és que l'Estat manté monopolis en el tabac, la xarxa telefònica i el servei postal. Això és un dels elements que contribueix, juntament amb les concessions (com el de la societat de banys, els de telecomunicacions, gas i electricitat i l'explotació del port), a la bona salut de les finances públiques del país, amb situació permanent de superàvit durant tots els darrers anys.

Des de la perspectiva de la despesa pública, el principal capítol correspon a equipament i inversions, que representa el 40,7% de la despesa total. A continuació trobem el capítol d'intervencions públiques, que absorbeix el 20,9% i, en tercer lloc, la corresponent a mitjans de serveis (19,1%). En el gràfic següent es detallen els aspectes concrets que inclou cadascun d'aquests tres grans capítols i dels de la resta que comprenen l'estructura de despesa de l'Estat monegasc.

Répartition des dépenses de l'État en 2019

Source : Direction du Budget et du Trésor

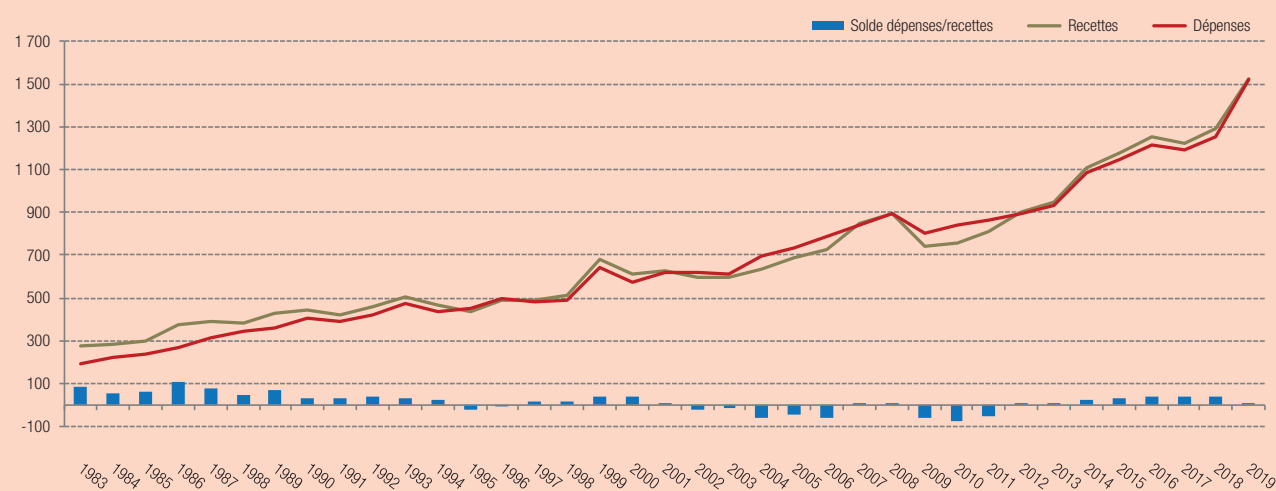
Budget de l'État

	2015	2016	2017	2018	2019
Recettes	1 173,0	1 251,2	1 225,6	1 292,1	1 523,7
Dépenses	1 144,0	1 215,3	1 189,0	1 253,7	1 519,9
Dépenses ordinaires	733,2	747,1	798,9	842,2	901,3
Dépenses équipement	410,7	468,3	390,1	411,4	618,7
Solde dépenses/recettes	29,0	35,9	36,6	38,4	3,8

Source : Direction du Budget et du Trésor

Unité : million d'euros

Évolution du budget de l'État

Source : Direction du Budget et du Trésor

Unité : million d'euros

Des de la perspectiva dels ingressos públics, la font principals és l'IVA (que significa el 45,3% de la recaptació), les transaccions jurídiques (11,9%), els ingressos provinents dels valors mobiliaris i dels interessos bancaris (10,7%), els procedents de l'activitat immobiliària (10%), l'impost sobre beneficis (8,9%) i d'altres d'impacte menor, com els ja esmentats vinculats als monopolis i les concessions, o els derivats dels drets de duana.

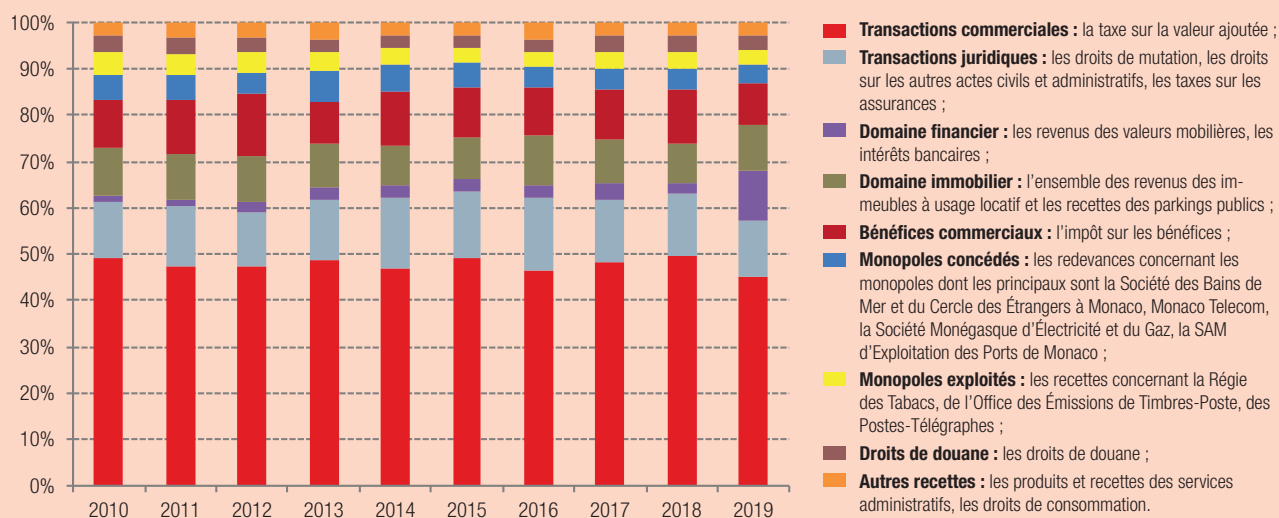
Évolution des recettes de l'État

	2015	2016	2017	2018	2019
Transactions commerciales (TVA)	575,7	579,8	590,8	640,9	689,7
Transactions juridiques	172,1	195,9	168,5	173,6	181,9
Domaine financier	27,8	34,0	42,6	28,5	163,3
Domaine immobilier	107,9	139,7	116,6	111,1	152,6
Bénéfices commerciaux	124,3	124,9	129,2	150,6	136,3
Monopoles concédés	65,3	60,0	58,2	56,0	63,1
Droits de douane	29,6	33,8	43,0	46,1	48,0
Monopoles exploités par l'État	37,5	39,5	41,0	47,4	46,6
Autres recettes	33,0	43,7	35,8	37,8	42,3
Total	1 173,0	1 251,2	1 225,6	1 292,1	1 523,7

Source : Direction du Budget et du Trésor

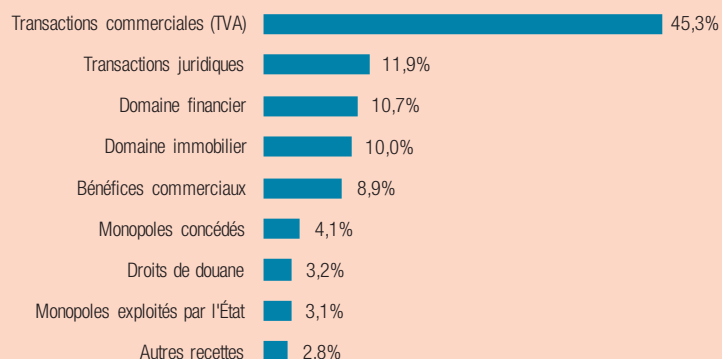
Unité : million d'euros

Évolution de la répartition des recettes de l'État

Source : Direction du Budget et du Trésor

Répartition des recettes de l'État en 2019

Source : Direction du Budget et du Trésor

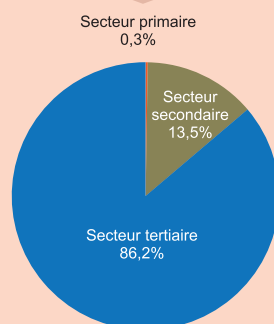
En tot cas, com s'ha dit més amunt, el marc fiscal del país és certament molt favorable. Efectivament, Mònaco no té impost sobre la renda i els impostos comercials són baixos cosa que estimula l'atracció de persones per establir-hi la seva residència i d'empreses estrangeres per instal·lar-s'hi. Tot i el fet singular i diferenciador de ser ja pràcticament l'únic país europeu sense impost sobre la renda, Mònaco no és, però, un país totalment lliure d'impostos: cobra gairebé un 20% d'impost sobre el valor afegit, que és la font principal dels ingressos pressupostaris, i obté ingressos significatius procedents de les activitats, jurídiques, financeres i immobiliàries. L'impost sobre els beneficis de les societats té una taxa relativament alta (33%), però això només s'aplica en el cas que no puguin demostrar que les tres quartes parts dels beneficis es generen dins del Principat.

En aquest àmbit, cal dir que, tot i que Mònaco va ser eliminat formalment de la "llista gris" de jurisdiccions fiscals poc cooperatives de l'OCDE a finals del 2009, el país continua enfrontant la pressió internacional per abandonar les seves lleis de secret bancari i ajudar a combatre l'evasió fiscal. Conseqüència d'aquesta pressió, l'octubre de 2014, Mònaco es va convertir oficialment en la 84a jurisdicció que va participar en el Conveni multilateral de l'OCDE sobre l'assistència administrativa mútua en matèria fiscal.

Tornant a l'anàlisi de l'economia del país, des de la perspectiva sectorial, cal subratllar en primera instància que l'economia monegasca és clarament terciària, atès que aquest gran sector ocupa el 86,2% del total de treballadors, mentre que el sector secundari n'ocupa el 13,5% i el sector privat un simbòlic 0,3%

Répartition des salariés selon le secteur économique en 2019

Sources : Caisses Sociales de Monaco, IMSEE

Des de la perspectiva de l'evolució recent (dades del 2019 respecte amb el 2018) dels diversos subsectors, cal subratllar el fet que pel que fa a l'ocupació assalariada al sector privat, tots els subsectors, amb l'única excepció del comerç a l'engròs, presenten una dinàmica positiva, destacant especialment, en termes relatius, el de la informació i la comunicació.

Évolution du nombre de salariés du secteur privé selon le GSA

	2015	2016	2017	2018	2019	Évol. 2018-19
Activités financières et d'assurance	3 720	3 802	3 845	3 880	3 983	2,7%
Commerce de gros	2 345	2 525	2 573	2 616	2 586	-1,1%
Commerce de détail	2 763	2 720	2 769	2 887	2 946	2,0%
Hébergement et restauration	5 756	5 514	7 703	7 791	8 166	4,8%
Industries manufacturières, extractives et autres	2 872	2 696	2 645	2 603	2 623	0,8%
Activités immobilières	1 533	1 654	1 611	1 617	1 640	1,4%
Construction	4 309	4 565	4 888	5 063	5 211	2,9%
Transport et entreposage	1 939	1 983	1 984	2 027	2 098	3,5%
Activités scientifiques et techniques, services administratifs et de soutien	10 180	9 886	10 688	11 754	12 193	3,7%
Autres activités de services	7 062	7 478	5 851	5 969	6 079	1,8%
Information et communication	1 193	1 216	1 195	1 304	1 384	6,2%
Administration, enseignement, santé et action sociale	3 832	3 880	3 941	4 091	4 184	2,3%
Total	47 504	47 919	49 693	51 601	53 091	2,9%

Sources : Caisses Sociales de Monaco, IMSEE

Nota: Les fortes variations entre 2016 i 2017 en els sectors de l'allotjament i la restauració i en el d'altres activitats de serveis no corresponen a l'evolució de les ocupacions sectorials, sinó que són el resultat d'una modificació de la classificació de l'ocupació d'una entitat econòmica. Efectivament, aquesta única societat, que tenia treballadors classificats en dos sectors diferents, ha estat objecte d'una regulació pel que fa a la seva classificació estadística.

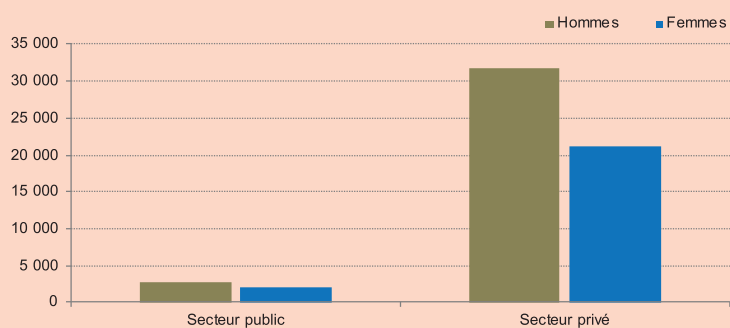
A l'ocupació al sector privat, que el 2019 estava formada per 53.091 treballadors, cal afegir l'ocupació al sector públic, on treballen 4.776 persones (el 8,3% de la població ocupada total), el que dona un total de 57.867 treballadors, la major part dels quals de sexe masculí.

Évolution des effectifs selon le secteur

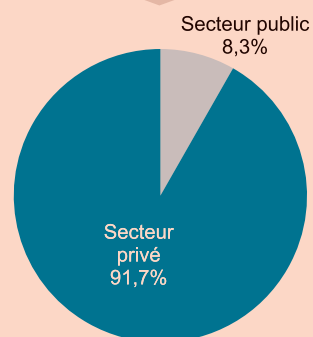
	2015	2016	2017	2018	2019
Secteur public	4 452	4 528	4 610	4 702	4 776
Secteur privé	47 504	47 919	49 693	51 601	53 091
<i>dont établissements publics</i>	2 466	2 500	2 550	2 664	2 734
Total	51 956	52 447	54 303	56 303	57 867

Sources : Direction des Ressources Humaines et de la Formation de la Fonction Publique, Caisses Sociales de Monaco, IMSEE

Répartition des effectifs selon le secteur et le sexe en 2019

Répartition des effectifs selon le secteur en 2019

Sources : Direction des Ressources Humaines et de la Formation de la Fonction Publique, Caisses Sociales de Monaco, IMSEE

Si ho contemplem, però, des de la perspectiva de la generació de volum de negoci s'obté una visió diferent, i en alguns casos contradictòria respecte amb la que hem vist quant a la població assalariada. Així, són diversos els subsectors que presenten variacions negatives el 2019 respecte amb el 2018, com ara el de la informació i comunicació, que el 2019 havia incrementat el nombre d'assalariats del sector privat de forma significativa, ha vist disminuir en aquest mateix any la seva xifra de negocis, també de forma força significativa. Altres subsectors que han anat enrere el darrer any, pel que fa a la seva xifra de negocis, han estat les activitats immobiliàries; la indústria; l'administració, l'ensenyament, salut i acció social; el comerç a l'engròs, i les altres activitats de serveis.

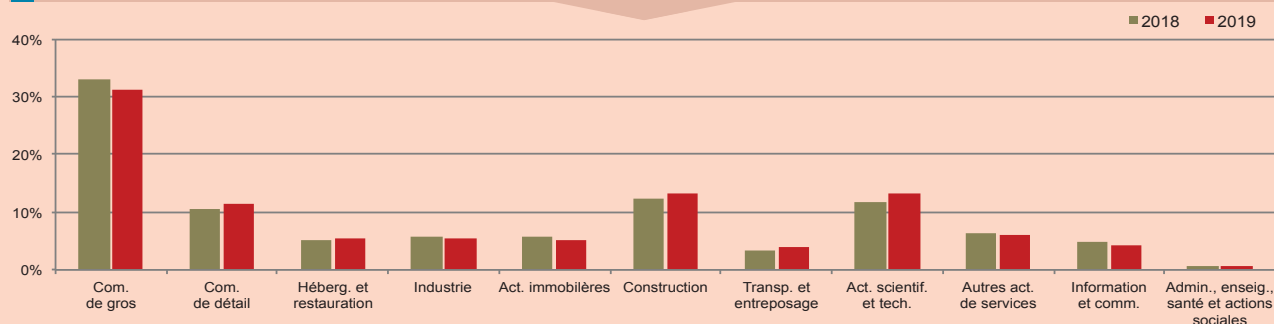
Évolution du chiffre d'affaires selon le GSA

	2018	2019	Variation
Activités financières et d'assurance	1 727,4	1 824,4	5,6%
Commerce de gros	4 781,8	4 584,2	-4,1%
Commerce de détail	1 527,4	1 681,5	10,1%
Hébergement et restauration	743,2	808,0	8,7%
Industries manufacturières, extractives et autres	844,2	793,4	-6,0%
Activités immobilières	826,2	742,4	-10,1%
Construction	1 802,6	1 926,6	6,9%
Transport et entreposage	505,7	585,0	15,7%
Activités scientifiques et techniques, services administratifs et de soutien	1 694,2	1 944,4	14,8%
Autres activités de services	921,8	881,2	-4,4%
Information et communication	701,3	622,8	-11,2%
Administration, enseignement, santé et action sociale	95,3	89,8	-5,8%
Total	14 443,7	14 659,4	1,5%

Sources : Direction des Services Fiscaux, IMSEE

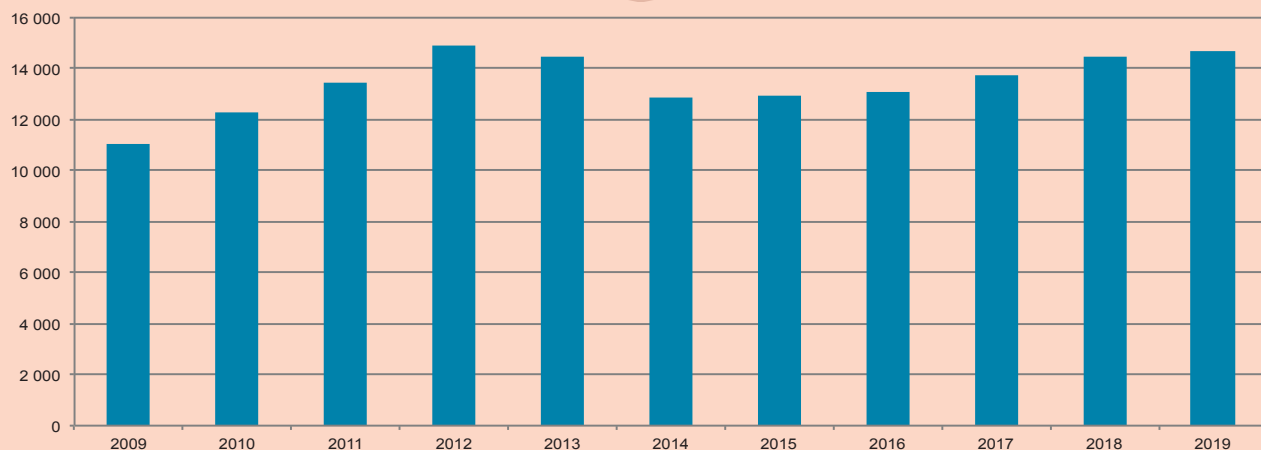
Unité : million d'euros

Évolution de la part du chiffre d'affaires selon le GSA

Sources : Direction des Services Fiscaux, IMSEE

Évolution du chiffre d'affaires

Sources : Direction des Services Fiscaux, IMSEE

Unité : million d'euros

En tot cas, a l'hora de fer l'anàlisi de les dades econòmiques conjunturals de països d'una dimensió petita, com ara Mònaco, s'observa una notable volatilitat del comportament d'un any amb l'altre. Això és degut que fets econòmics puntuals poden tenir una incidència significativa sobre les dades agregades, ja sigui de sectors econòmics concrets o, fins i tot, en el mateix PIB total.

Un dels aspectes a destacar de l'economia de Mònaco és la positiva evolució dels sectors de banca i assegurances, tant des de l'òptica de l'ocupació com de la del volum de negoci, tot i tractar-se d'un sector que, en termes generals, ha patit dificultats a la major part de països avançats, en part degudes a l'estabilització d'un escenari de tipus d'interès molt baixos, tendents a zero. Aquesta evolució del sector financer monegasc contrasta amb les dificultats del sector en altres microestats europeus, com ara Andorra o San Marino. Entre les causes d'aquest avantatge diferencial de Mònaco hi ha, sens dubte, el fet que Mònaco compta amb el suport d'un banc central, del Banc de França (com Liechtenstein, té el del Banc Central de Suïssa), situació que no té equivalència ni en el cas d'Andorra, ni en el de San Marino.

Certament l'estreta i positiva vinculació de Mònaco amb França en aquest àmbit financer, però també en d'altres de l'economia del país, com el turisme i el sector immobiliari, esdevé clau per al Principat, en la mesura que això facilita que firmes no solament franceses sinó de tot Europa puguin fer activitats econòmiques i de negoci en aquest petitíssim país. La fortalesa d'aquest vincle amb França, país amb el que comparteix l'idioma oficial, serveix a més a Mònaco per compensar els inconvenients derivats de no formar part de la Unió Europea, ni de les institucions d'aquest àmbit, com ara el Banc Central Europeu, el qual, en moments de crisi, s'ha demostrat clau per garantir l'estabilitat del sistema financer. La relació amb França permet a més a Mònaco participar indirectament dels avantatges provinents de moltes de les polítiques comunitàries.

Un altre aspecte molt interessant de Mònaco és que és un Estat que forma part de diverses organitzacions que actuen a nivell mundial i que tenen vocació política, tècnica, científica, cultural o humanitària, cosa que contribueix a augmentar la seva notorietat i prestigi internacional.

Des d'aquesta perspectiva de la vinculació a organitzacions internacionals, un aspecte diferencial de Mònaco (que comparteix amb Liechtenstein) és que no forma part del Fons Monetari Internacional (FMI). Això probablement és conseqüència d'aquesta estratègia del país de prioritzar els seus vincles amb França (equivalent a la de Liechtenstein envers Suïssa), a través, entre altres coses, de situar el seu sistema financer sota la supervisió del Banc de França, cosa que garanteix l'accés a un prestador de darrera instància per al sistema financer, punt clau que l'FMI no cobreix.

L'IMPACTE DE LA COVID-19 A L'ECONOMIA DE MÒNACO

Certament, la major part de la informació estadística de caire econòmic corresponent a Mònaco té com a referència més pròxima el tancament del darrer any, el desembre del 2019. En tot cas, l'extraordinari impacte sanitari i econòmic de la pandèmia de la Covid-19, significa un canvi radical de l'escenari econòmic de qualsevol país, incloent, per descomptat, Mònaco, i una caiguda dramàtica de la major part dels indicadors econòmics més representatius. També, però, al mateix temps, significa un test molt dur per posar a prova la solidesa d'una economia i la seva capacitat per donar resposta a circumstàncies imprevistes tan negatives.

Òbviament és massa aviat per fer balanç de l'impacte de la Covid-19 en l'economia del Principat, perquè la pandèmia encara segueix vigent i perquè el reflex estadístic d'aquest impacte va necessàriament endarrerit respecte amb la realitat.

Tot i això, resulta útil començar a aproximar l'impacte de la crisi a través, encara que siguin poques, de les primeres dades disponibles que ja recullen alguns dels primers efectes econòmics de la Covid-19 a Mònaco.

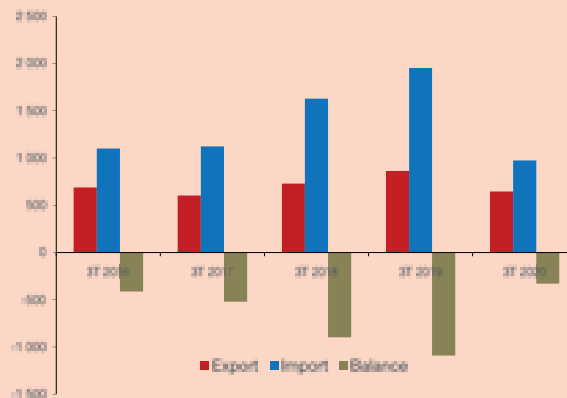
Així, el comerç de béns ha caigut de forma radical, amb una reducció de les importacions (excloent les que venen de França) del 55,7% el tercer trimestre de 2020 en relació amb el tercer trimestre de 2019. Pel que fa a les exportacions (sempre exclouent França d'aquestes dades de comerç exterior) la reducció ha estat d'un 22,9%.

Évolution du commerce extérieur hors France

	3T 2019	3T 2020	Variation	Poids
Livraisons + Exportations	663,3	646,0	-25,2%	
Dont Italie	152,6	114,2	-25,2%	17,7%
Dont Allemagne	122,1	87,1	-28,6%	13,5%
Dont Belgique	39,7	37,3	-6,1%	5,8%
Exportations	381,6	270,9	-22,9%	41,9%
Dont Suisse	73,7	111,4	51,2%	17,2%
Acquisitions + Importations	1 953,1	974,3	-50,1%	
Acquisitions UE	1 014,3	558,6	-44,9%	57,3%
Dont Italie	664,8	342,1	-48,5%	35,1%
Dont Allemagne	167,4	114,0	-31,9%	11,7%
Dont Belgique	52,0	35,3	-32,2%	3,6%
Importations	938,8	415,7	-55,7%	42,7%
Dont Chine	59,7	78,8	28,2%	7,9%
Balance commerciale	-1 089,8	-328,3	-69,9%	

Unité : million d'euros

Sources : Direction Générale des Douanes (françaises) et Droits Indirects, MASEE

Unité : million d'euros

Sources : Direction Générale des Douanes (françaises) et Droits Indirects, IMSEE

Pel que fa als ingressos per sectors econòmics, la reducció experimentada entre setembre del 2019 i setembre del 2020 pel conjunt ha estat notable (-11,5%). Les variacions més significatives han estat en les activitats relacionades amb el turisme (-51,2%), amb la resta d'activitats de serveis (-48,7%), amb el transport i emmagatzematge (-26,3%), amb el comerç al detall (-16,6%) i amb la indústria (-16,4%). És de destacar, però, que hi ha sectors que han experimentat variacions positives en aquest mateix període. El més representatiu és el de les activitats científiques i tecnològiques, de serveis administratius i de suport que ha crescut d'un 31,0%. Igualment s'han registrat creixements en el de les activitats immobiliàries (4,9%) i les financeres i d'assegurances (3,5%).

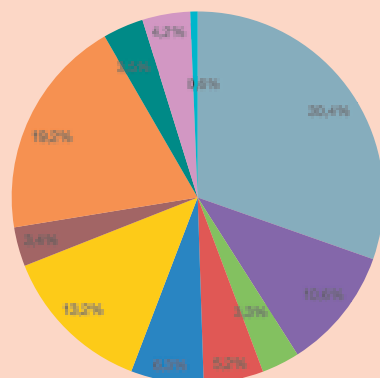
Évolution du chiffre d'affaires par GSA

	3T 2019	3T 2020	Variation
1 Act. financ. et d'assurance	1 385,9	1 434,1	3,5%
2 Commerce de gros	3 450,8	2 964,0	-14,1%
3 Commerce de détail	1 241,2	1 034,6	-16,6%
4 Hébergement et restauration	659,3	322,0	-51,2%
5 Industrie manuf., extrac. et autres	606,7	507,1	-16,4%
6 Activités immobilières	588,3	616,9	4,9%
7 Construction	1 382,6	1 288,5	-6,8%
8 Transport et entreposage	451,6	332,7	-26,3%
9 Act. scientif. et tech., serv. adm. et de soutien	1 433,4	1 877,1	31,0%
10 Autres activités de services	671,8	344,8	-48,7%
11 Information et communication	462,4	406,2	-12,1%
12 Admin., enseig., santé et actions sociales	69,9	62,1	-11,1%
Total⁽²⁾	11 017,9	9 758,0	-11,5%

Unité : million d'euros

Sources : Direction des Services Fiscaux, IMSEE

Répartition du chiffre d'affaires au 30 septembre 2020²⁰

Sources : Direction des Services Fiscaux, IMSSE

L'evolució sectorial vista des de la perspectiva de l'ocupació també ha experimentat, en el seu conjunt, un retrocés notable entre el final del tercer trimestre de 2020 i la mateixa data de l'any passat (-7,7%). Les caigudes s'han enregistrat en la gran majoria de sectors, destacant com la més forta la produïda en les activitats més vinculades al turisme: allotjament i restauració (-23,0%), però essent també força significatives les enregistrades en el transport i magatzematge (-10,5%), en el d'activitats científiques i tècniques, de serveis administratius i de suport als serveis (-9,6%) –tot i que aquest sector ha experimentat, com hem vist, un fort augment en la xifra de negocis– i les altres activitats de serveis (-9,5%). També, però, cal assenyalar que hi ha sectors que han augmentat l'ocupació entre el tercer trimestre de 2020 i el tercer trimestre de 2019, com ara el de la construcció (5,1%) i també el d'administració, ensenyament, sanitat i serveis socials (1,0%), el d'activitats financeres i d'assegurances (0,2%) i el de comerç a l'engròs (0,1%).

Évolution du nombre d'emplois total par GSA

	3T 2019	3T 2020	Variation
1 Act. financ. et d'assurance	4 058	4 066	0,2%
2 Commerce de gros	2 700	2 702	0,1%
3 Commerce de détail	3 140		-4,7%
4 Hébergement et restauration	9 623	7 405	-23,0%
5 Industrie manuf., extrac. et autres	2 675	2 595	-3,0%
6 Activités immobilières	1 825	1 761	-3,5%
7 Construction	5 153	5 418	5,1%
8 Transport et entreposage	2 264	2 027	-10,5%
9 Act. scientif. et tech., serv. adm. et de soutien	13 600	12 292	-9,6%
10 Autres activités de services	7 460	6 749	-9,5%
11 Information et communication	1 381	1 377	-0,3%
12 Admin., enseig., santé et actions sociales	4 162	4 203	1,0%
Total	58 041	53 587	-7,7%

Sources : Caisses Sociales de Monaco, IMSFF

Certament el turisme ha estat un sector especialment damnificat per aquesta crisi de la Covid-19, tant pel que fa al sector hotelier com al dels creuers, que també constitueix una font important de riquesa per a Mònaco. Així, la caiguda en la taxa d'ocupació hotelera ha estat molt severa, passant d'un 70,2% al final del tercer trimestre del 2019 a un 30,0% al final del mateix trimestre de 2020.

Évolution des indicateurs de l'hôtellerie

	3T 2019	3T 2020	Variation
Taux d'occupation hôtelier	70,2%	30,0%	-40,2%
Chambres occupées (en nuitées)	471 066	201 830	-57,2%
Arrivées personnes	297 794	137 993	-53,7%
% Arrivées Union Européenne	60,8%	75,6%	14,8%
Durée moyenne de séjour (en jours)	2,5	2,4	-3,0%

Sources : Direction du Tourisme et des Congrès, IMSEE

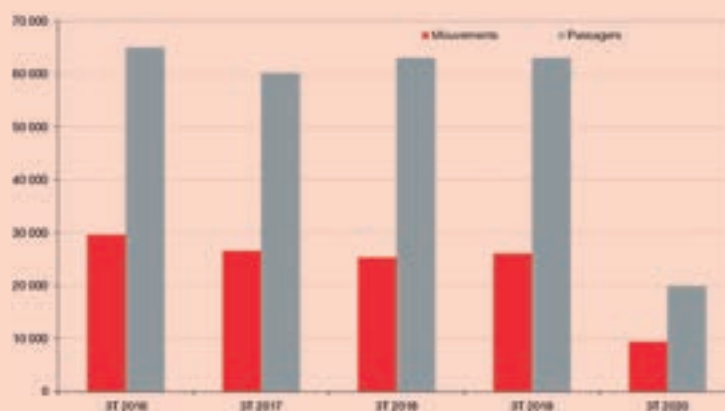
Évolution mensuelle du taux d'occupation des hôtels

El tràfic d'helicòpters igualment ha experimentat una davallada extraordinària en relació amb l'any anterior, d'un 63,7% en el nombre de viatges i d'un 68,4% en el nombre de viatgers.

Évolution du trafic hélicoptère

	3T 2019	3T 2020	Variation
Nombre de mouvements	26 098	9 454	-63,7%
Nombre de passagers	63 091	19 967	-68,4%

Sources : Direction de l'Aviation Civile, IMSEE

Per últim, relacionat amb els efectes de la Covid-19, hi ha un aspecte molt important a destacar de l'economia monegasca, que és la bona preparació del país per fer front al repte del teletreball. No disposem, encara, de dades sobre l'increment produït en aquesta modalitat de treball arran de la irrupció de la pandèmia, però, sí que sabem que el país està ben preparat per afrontar-lo.

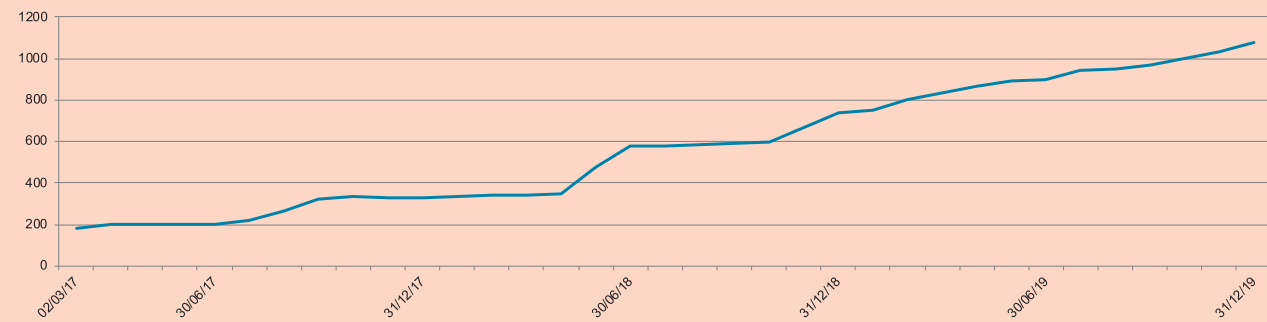
Efectivament el Principat des del 2016 compta amb disposicions jurídiques que faciliten el teletreball i que creen un marc legal clar per protegir-lo, tant des del punt de vista dels assalariats com del dels empresaris. Això ha propiciat un creixement notable del treball a distància els tres darrers anys, que és més que probable que s'hagi incrementat molt en l'actualitat i que ho continuï fent en el futur.

Évolution du nombre d'employeurs et de salariés utilisant le télétravail dans le secteur privé

	2017	2018	2019	Évolution 2018-19
Nombre d'employeurs pouvant utiliser le télétravail (dispositifs validés)	32	63	94	49%
Nombre d'employeurs utilisant le télétravail	27	50	67	34%
Nombre de salariés télétravailleurs	325	738	1 075	46%

Sources : Direction du Travail, IMSEE

Évolution du nombre de salariés télétravailleurs

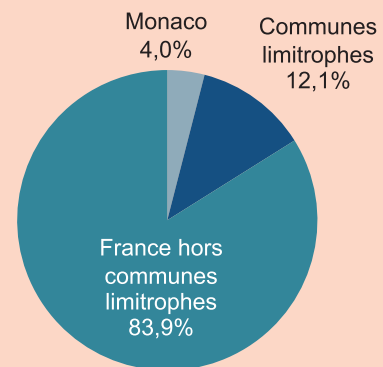
Sources : Direction du Travail, IMSEE

Évolution du nombre de télétravailleurs selon le lieu de résidence

	2017	2018	2019	Évol. 2018-19
Monaco	16	32	43	34%
Communes limitrophes	52	88	130	48%
France hors communes limitrophes	257	618	902	46%
Total	325	738	1 075	46%

Sources : Direction du Travail, IMSEE

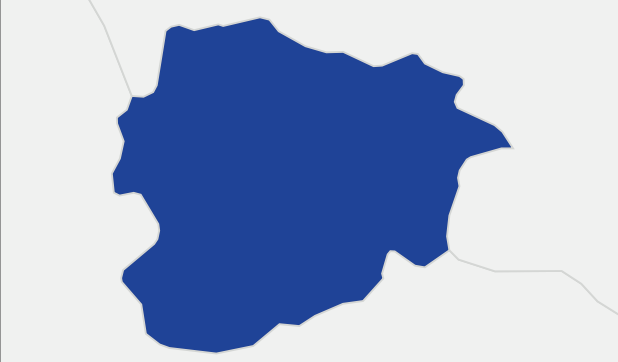
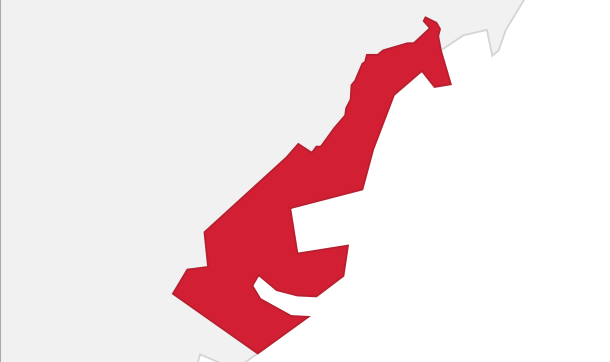
Répartition des télétravailleurs par lieu de résidence en 2019

Sources : Direction du Travail, IMSEE

Pel que fa al nombre de víctimes mortals causades per la Covid-19 a Mònaco, a finals de desembre del 2020 era un total de només 3 persones (per 83 a Andorra, 31 a Liechtenstein i 56 a San Marino).

ALGUNES DADES COMPARATIVES ENTRE ANDORRA I MÓNACO:

Andorra	Mónaco
	
<ul style="list-style-type: none"> • Capital: Andorra la Vieja • Población: 77.543 • Superficie: 470 km2 • Moneda: Euros • Religió: Mayoritariament Cristianismo • Pertenece a: CoE, ONU, OSCE 	<ul style="list-style-type: none"> • Capital: Mónaco • Población: 38.300 • Superficie: 2 km2 • Moneda: Euros • Religió: Mayoritariament Cristianismo • Pertenece a: CoE, ONU, OSCE

 Andorra			 Mónaco		
Cuentas Nacionales - Gobierno					
PIB anual [+]	2018	2.740M.€		6.084M.€	2018 PIB anual [+]
PIB Per Capita [+]	2018	35.975€		158.842€	2018 PIB Per Capita [+]
Gasto Educación (M.€) [+]	2018	88,4		83,0	2017 Gasto Educación (M.€) [+]
Gasto Educación (%Gto Pub) [+]	2018	19,32%		6,98%	2017 Gasto Educación (%Gto Pub) [+]
Gasto Salud (M.€) [+]	2017	135,3		80,3	2017 Gasto Salud (M.€) [+]
G. Salud (%G. Público Total) [+]	2017	14,02%		6,75%	2017 G. Salud (%G. Público Total) [+]
Gasto Educación Per Capita [+]	2018	1.161€		2.167€	2017 Gasto Educación Per Capita [+]
G. Público Salud Per Capita [+]	2017	1.754€		2.069€	2017 G. Público Salud Per Capita [+]
Rating S&P [+]	28/07/2017	BBB			
Rating Fitch [+]	31/01/2020	BBB+			

Socio-Demografia						
Densidad [+]	2019	165		19.150	2018	Densidad [+]
				2,50‰	2004	Tasa bruta de divorcios [+]
% Inmigrantes [+]	2019	58,16%		69,22%	2019	% Inmigrantes [+]
% Emigrantes [+]	2019	11,75%		82,12%	2019	% Emigrantes [+]
Tasa Natalidad [+]	2019	7,00‰		5,90‰	2018	Tasa Natalidad [+]
Remesas enviadas (M.\$) [+]	2017	292,6		181,3	2017	Remesas enviadas (M.\$) [+]
Tasa mortalidad [+]	2019	3,90‰		6,60‰	2018	Tasa mortalidad [+]
Índice de Fecund. [+]	2010	1,27				
Tasa bruta de nupcialidad [+]	2018	3,85‰		4,76‰	2005	Tasa bruta de nupcialidad [+]
Población [+]	2019	77.543		38.300	2018	Población [+]
Inmigrantes [+]	2019	45.102		26.511	2019	Inmigrantes [+]
Emigrantes [+]	2019	9.114		31.452	2019	Emigrantes [+]
IDH [+]	2019	0,868				
Esperanza de vida [+]	2012	90,00				
Número de Homicidios [+]	2015	0		0	2015	Número de Homicidios [+]
Homicidios por 100.000 [+]	2015	0		0	2015	Homicidios por 100.000 [+]
Otros						
COVID-19 - Recuperados [+]	03/01/2021	7.517		733	03/01/2021	COVID-19 - Recuperados [+]
COVID-19 - Muertos [+]	03/01/2021	84		3	03/01/2021	COVID-19 - Muertos [+]
COVID-19 - Muertos por millón habitantes [+]	03/01/2021	1.083,27		78,33	03/01/2021	COVID-19 - Muertos por millón habitantes [+]
COVID-19 - Confirmados [+]	03/01/2021	8.192		907	03/01/2021	COVID-19 - Confirmados [+]

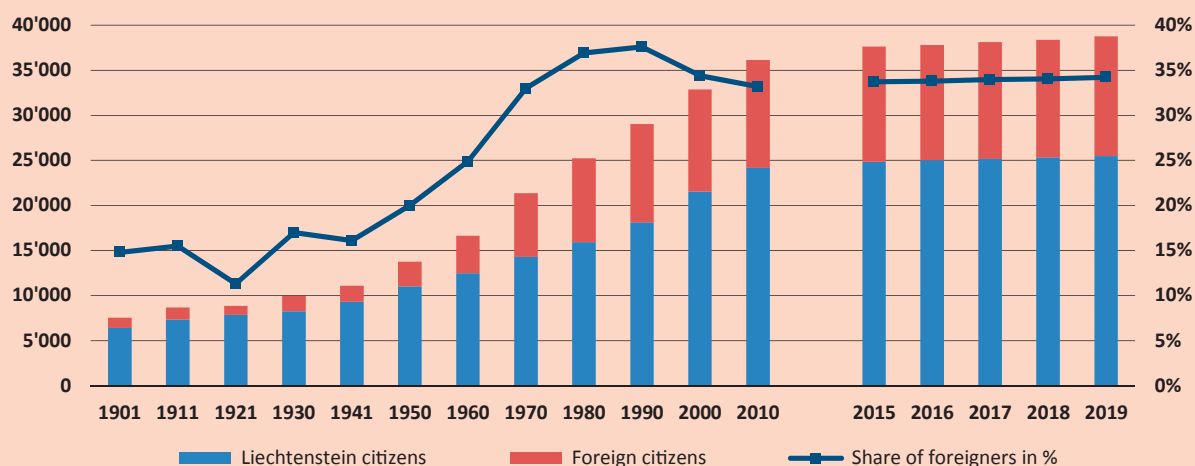
Font: Expansión /Datosmacro.com

LIECHTENSTEIN

Liechtenstein, un Estat amb una superfície de 160 km², té una economia nacional molt diversa amb un gran nombre de petites i mitjanes empreses. El fort sector industrial i els proveïdors de serveis financers contribueixen especialment a l'alt valor afegit d'aquest país innovador i d'alta tecnologia i en el que la contribució del sector públic a l'economia nacional és relativament petita.

El 26 de maig de 1924, Liechtenstein va adoptar el franc suís (CHF) com a moneda legal. Totes les monedes, bitllets i altres mitjans de pagament utilitzats a Suïssa van ser reconeguts com de curs legal oficial a Liechtenstein. Un dels indicadors econòmics que posen més evidència la forta vinculació del país amb Suïssa és que a Liechtenstein s'aplica l'IPC suís.

El 2019 Liechtenstein tenia 38.749 habitants residents (la meitat que Andorra, aproximadament), un 34,2% dels quals eren estrangers. La tendència evolutiva de la població total del país ha estat sempre creixent.

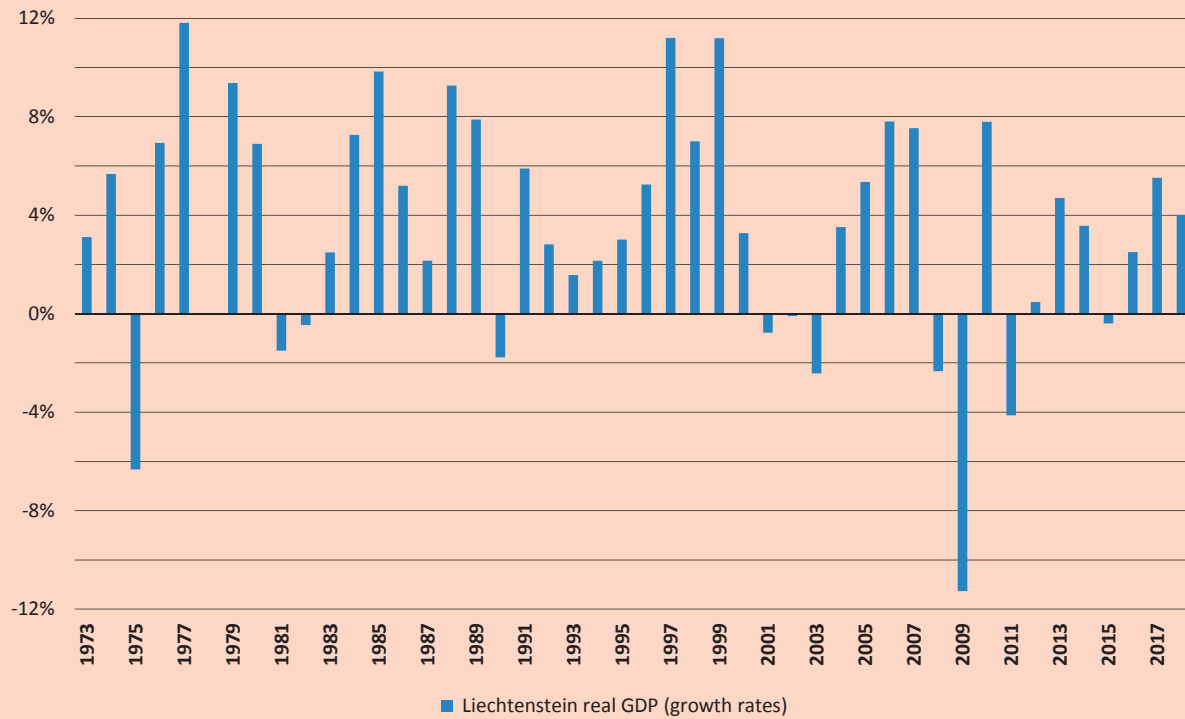
Data source: OSL (Liechtenstein in Figures).

Els ingressos per activitat econòmica del país són els constituïts per la suma dels ingressos de totes les persones ocupades a Liechtenstein, incloent la força de treball transfronterera, que cotitzen al sistema de pensions del país.

El PIB del país, amb dades del 2018, era de l'ordre de 6.800 milions de francs suïssos, el que traduït a euros seria una xifra aproximada de 5.800 milions (més del doble que el PIB d'Andorra).

Des del punt de vista de l'evolució del PIB, cal destacar els forts creixements en la dècada dels 90 del segle passat. Com a caigudes més significatives, destaca la forta caiguda, superior a l'11%, enregistrada el 2009, com a conseqüència del fort impacte que va tenir en el país, la crisi financera que engegà el 2008.

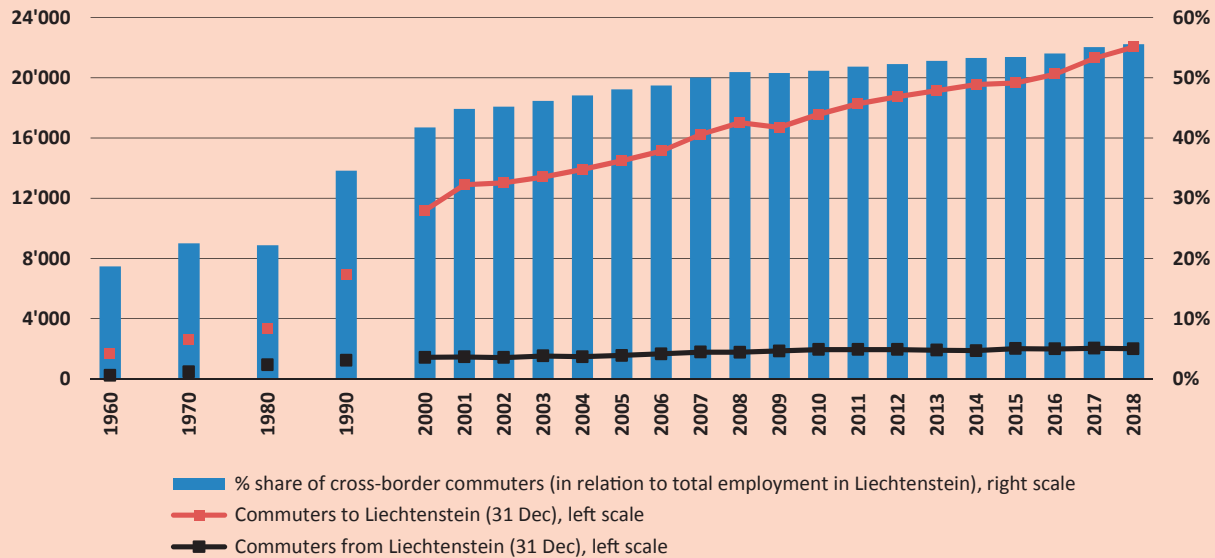
GDP growth rate (adjusted for inflation) since 1972

Data sources for GDP: Approximate structural break adjustment from ESA 1995 to ESA 2010 (Liechtenstein Institute) based on OSL (Statistical Yearbook), price adjustment of GDP (Liechtenstein Institute) based on GDP deflator for Switzerland (FSO).
Data source for GNI: Approximate structural break adjustment from ESA 1995 to ESA 2010 (Liechtenstein Institute) based on OSL (Statistical Yearbook), price adjustment of GNI (Liechtenstein Institute) based on Swiss CPI (FSO).

Una característica distintiva de l'economia nacional de Liechtenstein és el gran nombre de viatgers transfronterers interns. El 2018, el 56% de la força de treball de Liechtenstein estava format per aquest grup, proporció que ha anat creixent al llarg dels anys.

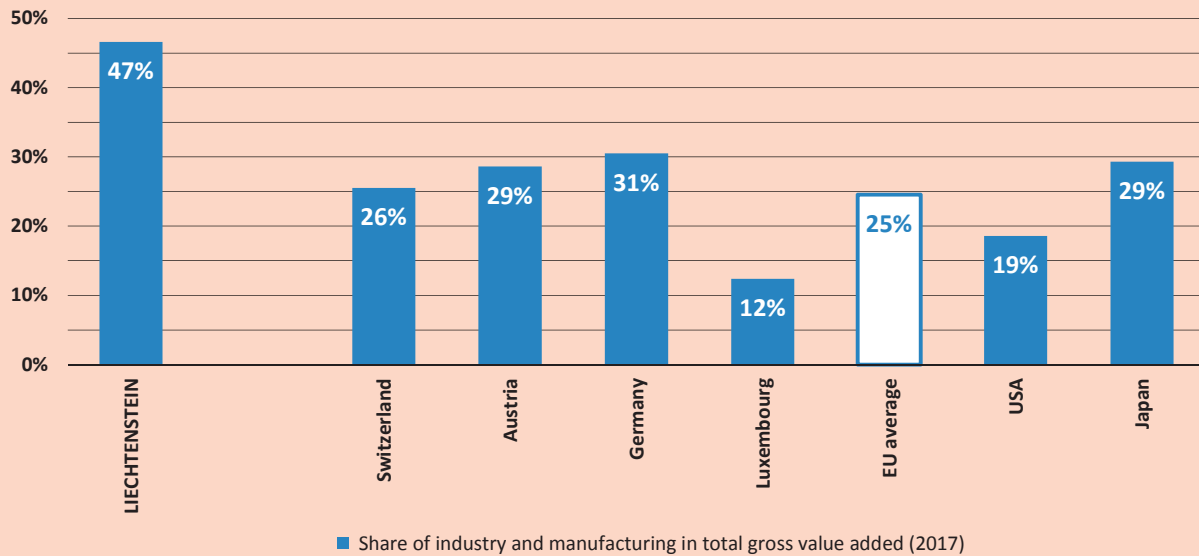
Cross-border commuters to and from Liechtenstein since 1960

Data source: OSL (Employment Statistics), approximate structural break adjustment for cross-border commuters from Liechtenstein before 2011 (Liechtenstein Institute).

Atès que el PIB és generat per tota la força de treball, aquesta aportació tan notable a l'economia del país de la població transfronterera fa que el càlcul del PIB per càpita, que resulta elevadíssim, pugui portar a conclusions enganyoses en el cas de Liechtenstein, tal com passava en el cas de Mònaco. Des del punt de vista de l'aportació de riquesa dels tres grans sectors de l'economia, cal dir que la de Liechtenstein és una economia fortament orientada al sector terciari, amb una aportació dels mateix del 53,3%, amb dades del 2017. Destaca, no obstant, en relació amb altres economies desenvolupades, el també gran pes del sector secundari (indústria i construcció) que arriba a pesar el 46,6% en la generació del valor afegit brut del país. El sector primari, per la seva banda, té una aportació gairebé simbòlica (0,1%).

Share of gross value added, industry and manufacturing

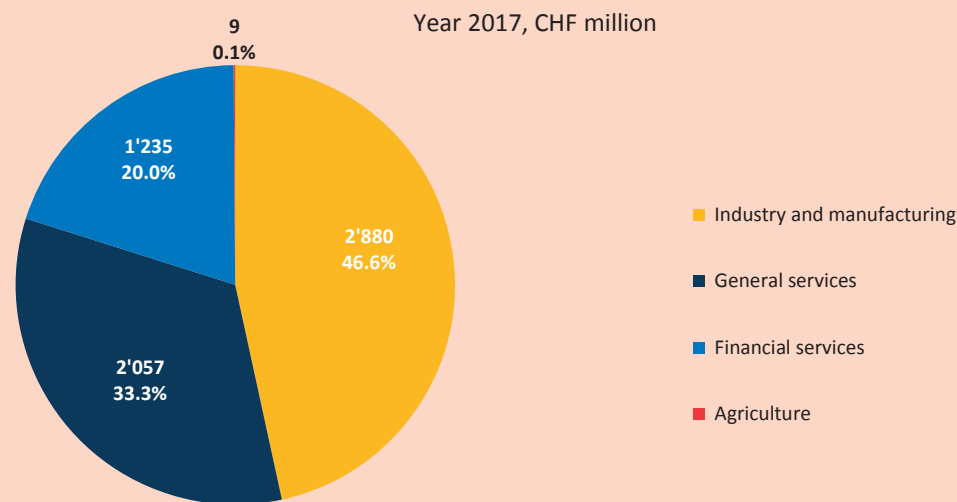

Data source: OSL (National Accounts), Eurostat, UN (National Accounts Main Aggregates Database).

Els grans protagonistes del sector terciari del país són els serveis financers, que el 2017, representaven el 20,0% del valor afegit total, mentre que tota la resta de serveis, en el seu conjunt, pesaven el 33,3%. Efectivament, a Liechtenstein tenen un fort pes les activitats financeres i d'assegurances, les activitats jurídiques i comptables i, en general, les activitats de les oficines centrals que són proveïdores de serveis financers.

Gross value added by economic sector

Data source: OSL (National Accounts).

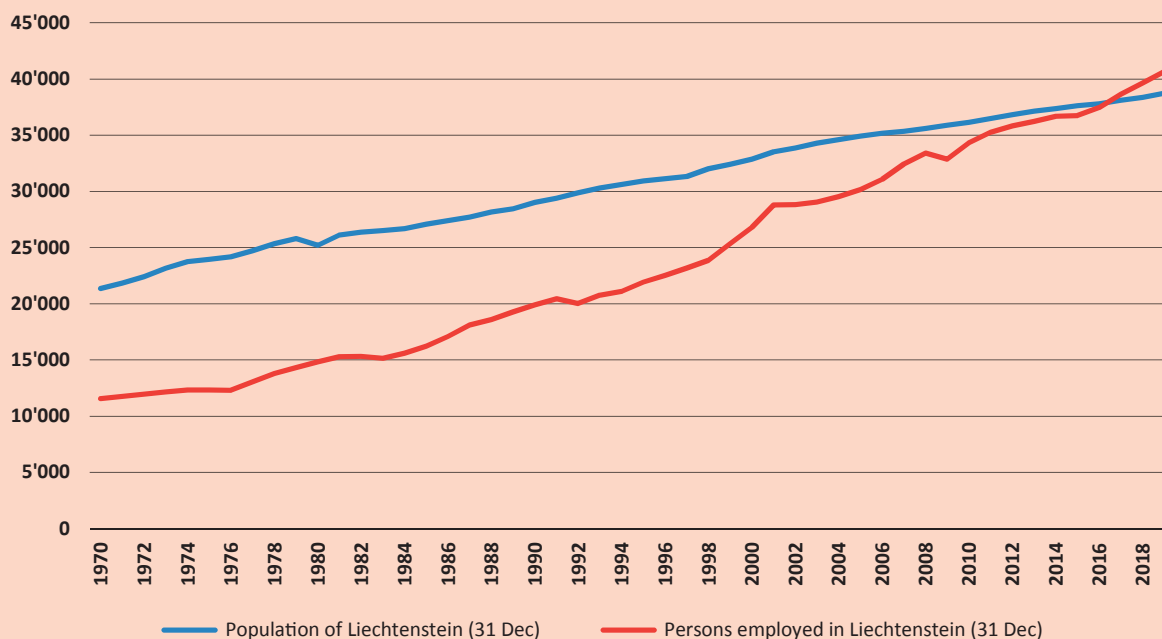
Liechtenstein, tot i la petita dimensió del país és una ubicació empresarial estable amb una economia molt diversificada que acull vora 5.000 empreses (4.878, el 2018, la majoria de les quals, 4.156 pertanyen al sector serveis) i amb més llocs de treball (39.365) que habitants (38.378), com també passa, encara de forma més exagerada, a Mònaco.

Number of enterprises by sector and size

	2017	2018	Change
Total	4 710	4 878	3.6%
Economic sector			
Sector 1 Agriculture	95	99	4.2%
Sector 2 Goods	604	623	3.1%
Sector 3 Services	4 011	4 156	3.6%
Size class			
1-9 employees	4 154	4 305	3.6%
10-49 employees	443	461	4.1%
50-249 employees	96	95	-1.0%
250+ employees	17	17	0.0%

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

Population and employment since 1970

Data source: OSL (Statistical Yearbook), approximation of employment between 1971–1979 (Liechtenstein Institute).

Les empreses de Liechtenstein desenvolupen, produeixen i venen productes i serveis líders a tot el món. El Principat ofereix un entorn excel·lent per fer-ho, incloent un accés fàcil a treballadors altament qualificats del propi Liechtenstein i de la regió al voltant del llac de Constança. La clau del seu èxit com a ubicació empresarial és la posició del país al cor d'Europa, amb accés directe a tots els mercats de la Unió Europea, de l'Espai Econòmic Europeu, així com de Suïssa. El país compta també amb unes excel·lents infraestructures i és força actiu en la promoció d'activitat de R+D+i, alhora que gaudeix d'un alt grau d'estabilitat i fiabilitat, que es reflecteix en la màxima qualificació creditícia (AAA) del país (8 graons per sobre respecte al rating equivalent d'Andorra que és BBB). Tot plegat són elements d'atracció per a empresaris punters d'arreu, els quals també es beneficien d'una fiscalitat moderada i d'un sistema tributari senzill. L'IRPF del país es troba al voltant del 18%, una vegada tinguts en compte el tipus nacional i el recàrrec aplicat al nivell local. L'impost de societats vigent és del 12,5%.

Això ha propiciat que molts holdings tinguin oficines a Liechtenstein, cosa que, alhora, representa una font molt important d'ingressos per a les arques públiques del país.

Liechtenstein està compromès amb les normes de l'OCDE sobre transparència i intercanvi d'informació i disposa de sistemes per combatre el blanqueig de diners i el finançament del terrorisme. L'autoritat de mercats financers de Liechtenstein és l'encarregada de supervisar la indústria financera del país.

Pel que fa a les finances públiques la situació del país és en els darrers anys força equilibrada.

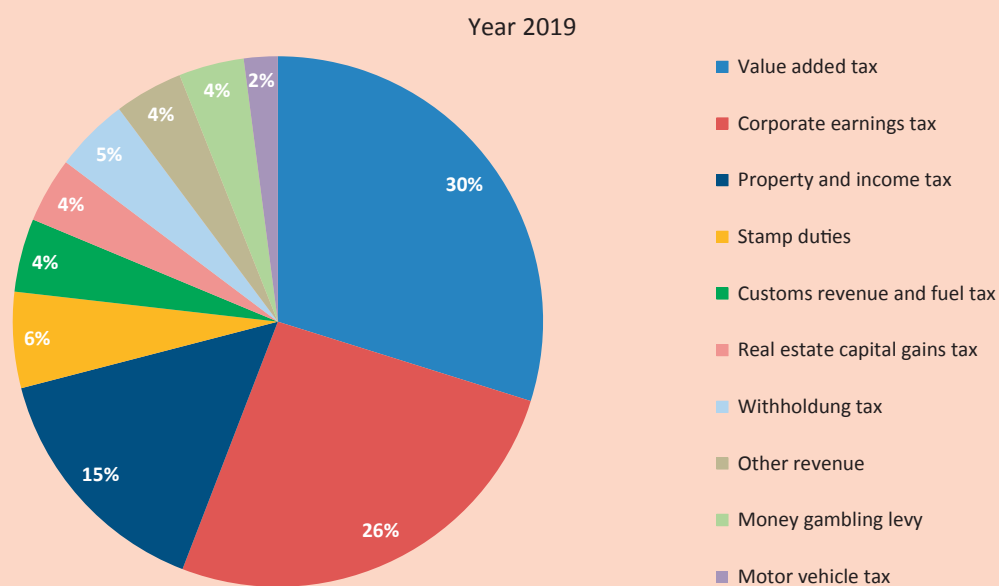
Els pressupostos públics de Liechtenstein comprenen el pressupost nacional i els pressupostos de les onze municipalitats en les quals es divideix el Principat.

Els ingressos del govern central per impostos i taxes van ascendir a 749 milions de francs suïssos el 2019 (uns 690 milions d'euros). En aquest mateix exercici els ingressos municipals per impostos i taxes van ascendir a 290 milions de francs suïssos (uns 267 milions d'euros). Així, doncs, entre el govern central i els municipis van recaptar el 2019 més de mil milions de francs suïssos (1.039 milions de CHF o uns 950 milions d'euros).

A aquesta xifra caldria afegir els ingressos per les cotitzacions a la seguretat social, que són de l'ordre de 400 milions de francs suïssos (391 milions el 2018) o d'uns 370 milions d'euros.

Les principals fonts d'ingressos per al govern central van ser aquest mateix any l'IVA, que significa el 30% del total, l'impost sobre beneficis (el 26%) i l'impost sobre la propietat i la renda (el 15%).

Central government revenue by type of tax

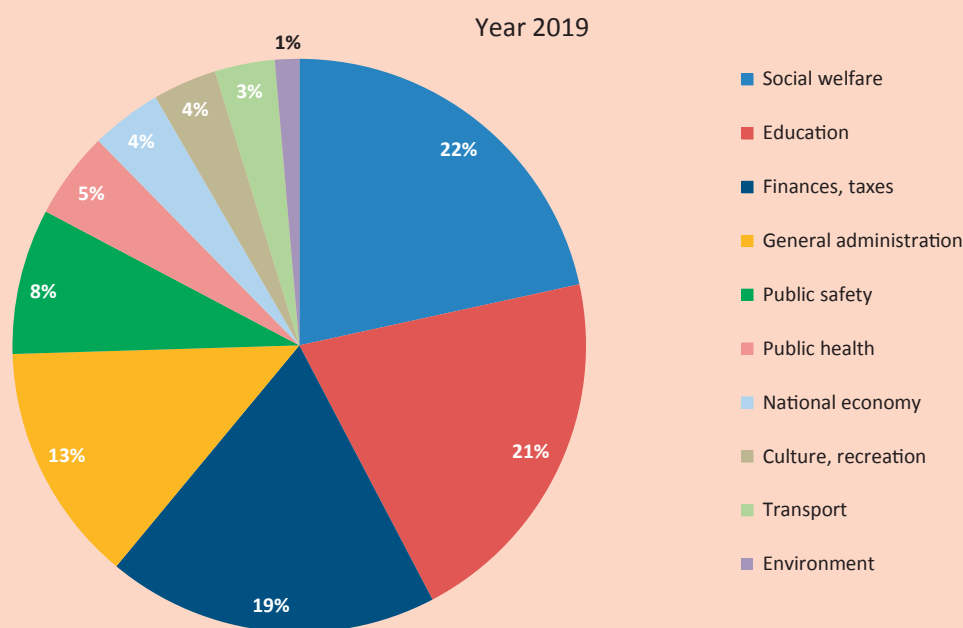

The municipal portion of the corporate earnings tax is excluded from the revenue. The tax revenues refer to the financial year and not the tax year.

Data source: OSL (Statistical Yearbook), Government Accountability Report.

Pel que fa a les despeses, els capítols principals són els dedicats a finançar el benestar social (22%) i l'educació (21%).

Current expenditure of the central government by area of responsibility

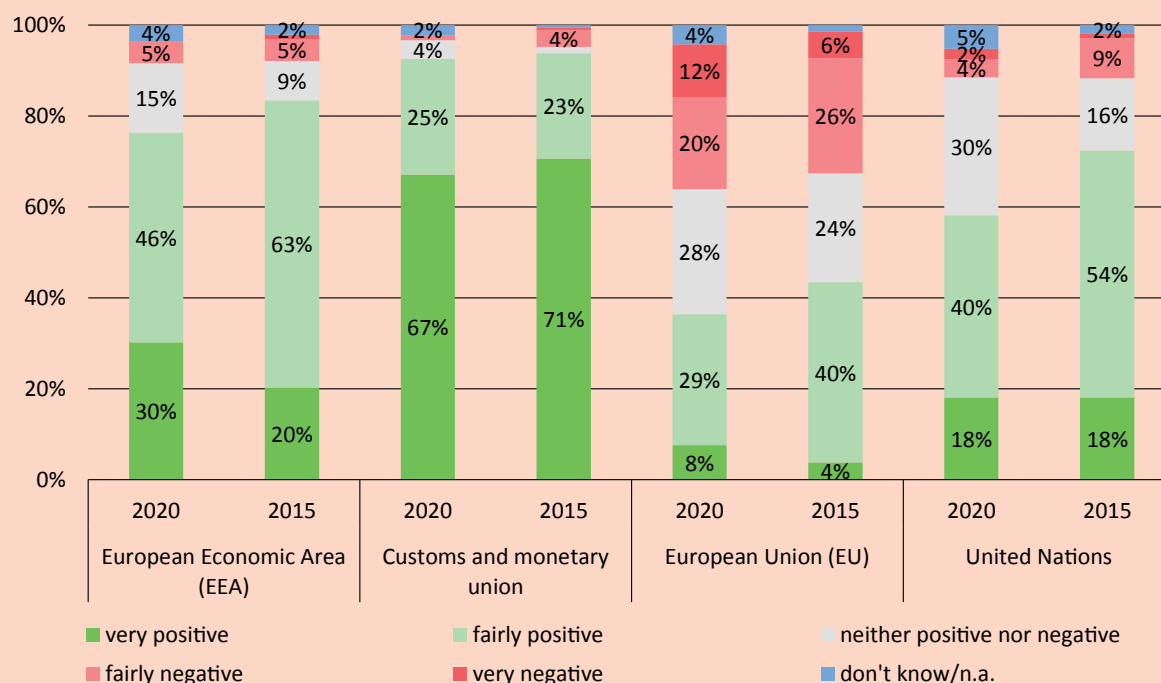
Data source: OSL (Statistical Yearbook, Government Finance Statistics), Government Accountability Report.

Un altre punt fort del país és la seva pertinença, juntament amb Noruega i Islàndia i tots els països membres de la UE, a l'Espai Econòmic Europeu (EEE), organització que actua com a pont entre l'Associació Europea de Lliure Comerç (AELC o EFTA, segons les sigles en anglès) i la Unió Europea (UE) des del 1995. Liechtenstein, com diem, forma part de l'AELC, igualment que Noruega i Islàndia, però en aquest cas també hi forma part Suïssa (que no forma part de l'EEE), que és el país amb el que Liechtenstein està estretament vinculat i amb el que forma una unió duanera i comparteix divisa. Aquests quatre països (Liechtenstein, Suïssa, Noruega i Islàndia) formen també del grup de països de l'espai Schengen, format pels 26 estats europeus que no tenen controls fronteres entre ells.

Tot plegat, dibuixa un entrellat de relacions internacionals molt favorable per als interessos de Liechtenstein, que enforteix molt la seva posició a Europa. El país, d'altra banda, és un dels pocs que no forma part del Fons Monetari Internacional (igual que Mònaco, però no dels altres dos microestats considerats en aquest informe, San Marino i Andorra, en aquest darrer cas incorporat recentíssimament a l'FMI).

Aquesta bona posició estratègica de Liechtenstein i la seva intel·ligent política de aliances internacionals és, a més, molt valorada, per la mateixa població del Principat. Així, els resultats, d'una enquesta recent entre la població mostren, per exemple, que més de les tres quartes parts de la població consideren que la pertinença a l'Espai Econòmic Europeu és o molt positiva o força positiva, o que més del 90% considera o molt positiva o força positiva la vinculació amb Suïssa (tot i que també és veritat que aquests altíssims percentatges encara eren més elevats cinc anys enrere).

Figure 1: Comparison of image of the EU, EEA, Swiss-Liechtenstein Customs Union and UN among Liechtenstein citizens (2015 and 2020)

Note: 2015: November 2014, CATI survey, N=500; 2020: February 2020, CAWI survey, N=869.

Un altre aspecte positiu de Liechtenstein és que disposa d'uns sistemes de protecció social prou importants, els quals s'han anat desenvolupant des de principis del segle passat. Les fites més significatives del desenvolupament de l'estat del benestar a Liechtenstein són les següents:

- Llei del codi industrial de Liechtenstein (1910)
Assegurança de malaltia i maternitat obligatòria per a empleats comercials
Assegurança obligatòria d'accidents per a empreses de més de deu treballadors o empreses amb riscos especials
- Assegurança d'accidents no laborals (1932)
- Assegurança de vellesa i supervivència (1952)
- Subsidi familiar (1957)
- Compensació per mal temps a la indústria de la construcció (1957)
- Subvenció per a la construcció de cases (1958)
- Assegurança d'invalidesa (1959)
- Protecció de malalties professionals (1961)
- Subsidis complementaris per a assegurança de vellesa, supervivència i invalidesa (1965)
Assistència social per a casos particulars (1966) Assegurança per desocupació (1970) Assegurança per a persones invidents (1971) Assegurança mèdica obligatòria (1971)
- Pensió de viduïtat (1981)
- Prestacions per maternitat (1982)
- Compensació per insolvència (1985)

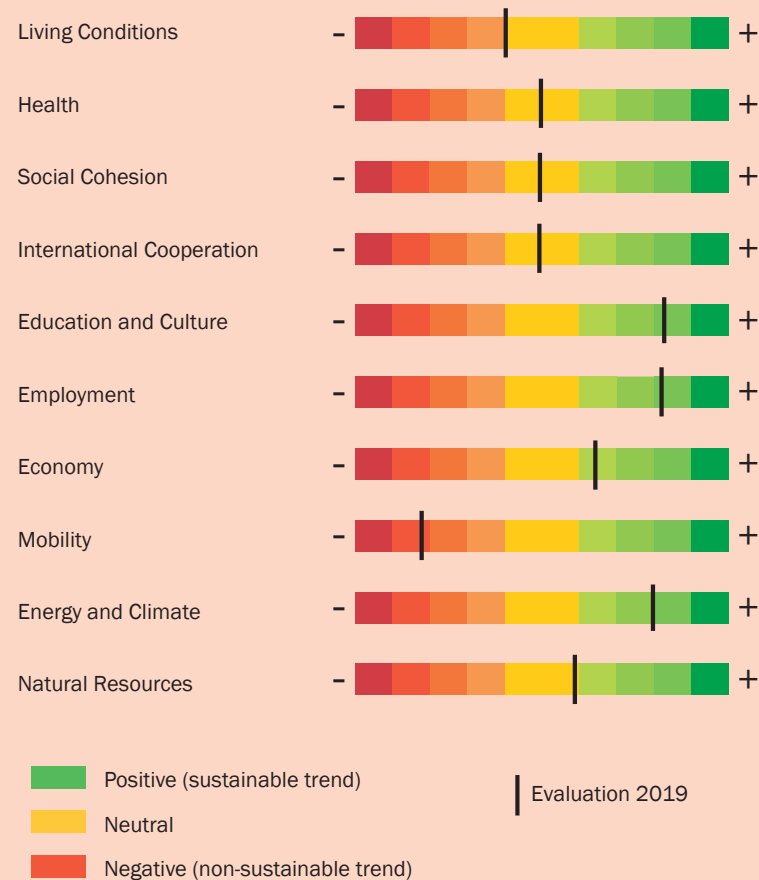
- Règim de pensions d'empresa (1989)
- Subsidi individual per a pares (1999)
- Subsidi de lloguer (prestació d'habitatge) (2001)
- Reducció de primes per assegurança mèdica (2004)
- Acords bilaterals de seguretat social signats amb Suïssa, Àustria, Alemanya i Itàlia.
- A través de l'Acord EEE (Espai Econòmic i Europeu), diversos actes jurídics europeus en el camp de la seguretat social també s'apliquen a Liechtenstein.

Des de la perspectiva del desenvolupament sostenible, cal assenyalar que en els àmbits de l'educació i cultura, de l'ocupació i de l'energia i el clima la valoració que obté Liechtenstein és positiva, mentre que pel que fa al de l'economia també ho és, tot i que a menor escala.

Pel que fa als àmbits dels recursos naturals, salut, cohesió social, cooperació internacional, recursos naturals i condicions de vida no s'observen canvis significatius. Per tant, l'avaluació global en aquestes àrees és neutra.

L'àrea de mobilitat és l'única que presenta, des de l'òptica de la sostenibilitat, una evolució negativa.

Indicators of sustainable development, 2019

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

Pel que fa a l'ocupació, l'economia nacional de Liechtenstein ha experimentat al llarg del temps un creixement notable. A causa del fort creixement econòmic en les darreres dècades i de la petita dimensió del país, es requereix una aportació creixent de mà d'obra dels països veïns. Això fa que més del 70% de les persones que treballen a Liechtenstein no visquin al país. La majoria d'aquestes ho fan a Suïssa (56,5%), però també moltes a Àustria (39,5%).

Year	Total employed	
		of which other nationalities
1930	4 586	.
1941	4 161	676
1950	6 338	2 007
1960	9 096	3 893
1970	11 569	6 240
1980	14 840	8 212
1990	19 905	11 933
2000	26 797	16 960
2010	34 334	23 187
2017	38 661	27 090
2018	39 635	27 897

La taxa d'atur del país és molt baixa (1,7%, el 2018). Històricament sempre ho ha estat, però els darrers anys ha tendit, fins i tot, a disminuir.

Per sectors econòmics, la immensa majoria de la població treballadora està dedicada als serveis (61,9%), tot i que la població que treballa en la indústria és notable (37,4%), mentre que l'empleada a l'agricultura és pràcticament simbòlica (0,6%).

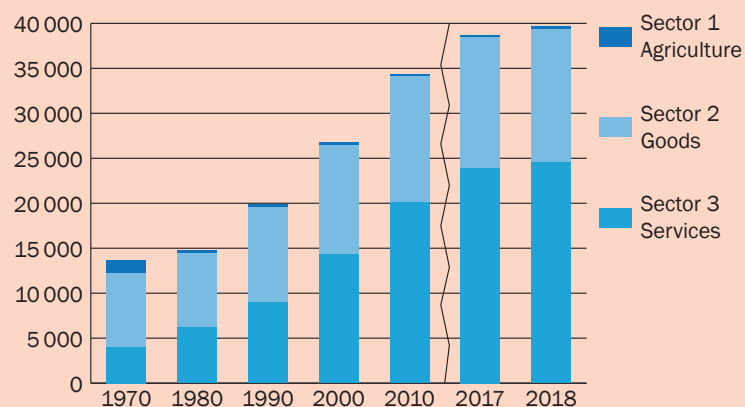
Unemployment

as at 31.12.	Jobseekers	Unemployed	Unemployment rate
2009	776	545	3.0%
2010	628	401	2.2%
2011	654	463	2.5%
2012	635	443	2.3%
2013	663	481	2.5%
2014	635	463	2.4%
2015	683	475	2.4%
2016	622	406	2.1%
2017	527	343	1.8%
2018	502	325	1.7%

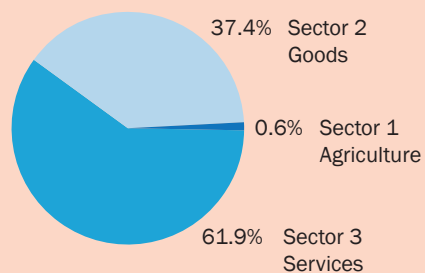
Unemployment rate

Employment by economic sector

Employment by economic sector (31.12.2018)

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

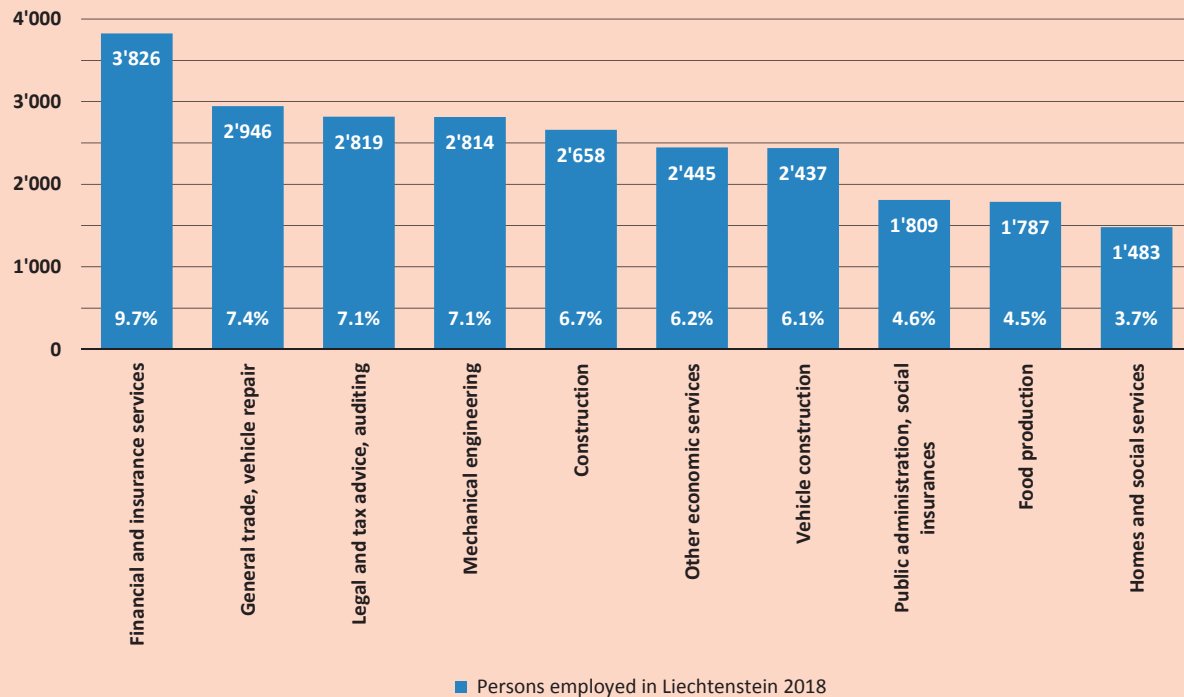

Employment by economic branch, 2018

	Resident population in gainful employment		Employed in Liechtenstein		
		of which outward commuters	Inward commu- ters	Total	Share in %
Total	19 600	2 003	22 038	39 635	100.0
Sector 1 Agriculture	223	8	36	251	0.6
Sector 2 Goods	5 604	671	9 902	14 835	37.4
Mining & quarrying	25	-	21	46	0.1
Manufacturing	3 787	538	8 568	11 817	29.8
Energy & water supply; sewerage & waste remediation	220	28	122	314	0.8
Construction	1 572	105	1 191	2 658	6.7
Sector 3 Services	13 773	1 324	12 100	24 549	61.9
Wholesale & retail trade; repair of motor vehicles & motorcycles	1 707	328	1 567	2 946	7.4
Transportation & storage	521	81	582	1 022	2.6
Accommodation & food service activities	629	67	474	1 036	2.6
Information & communication	464	59	494	899	2.3
Financial & insurance activities	1 614	86	2 298	3 826	9.7
Real estate activities	113	13	58	158	0.4
Legal & accounting activities	1 519	24	1 324	2 819	7.1
Activities of head offices; management consultancy activities	365	34	389	720	1.8
Architectural & engineering activities; technical testing & analysis	495	58	406	843	2.1
Scientific research & development; other technical activities	230	19	172	383	1.0
Administrative & support service activities	914	49	1 580	2 445	6.2
Public administration; compulsory social security	1 509	47	347	1 809	4.6
Education	847	111	489	1 225	3.1
Human health & social work activities	1 827	264	1 014	2 577	6.5
Arts, entertainment, recreation	318	18	307	607	1.5
Other service activities	537	47	252	742	1.9
Households as employers	137	2	310	445	1.1
Activities of extraterritorial organisations	27	17	37	47	0.1

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

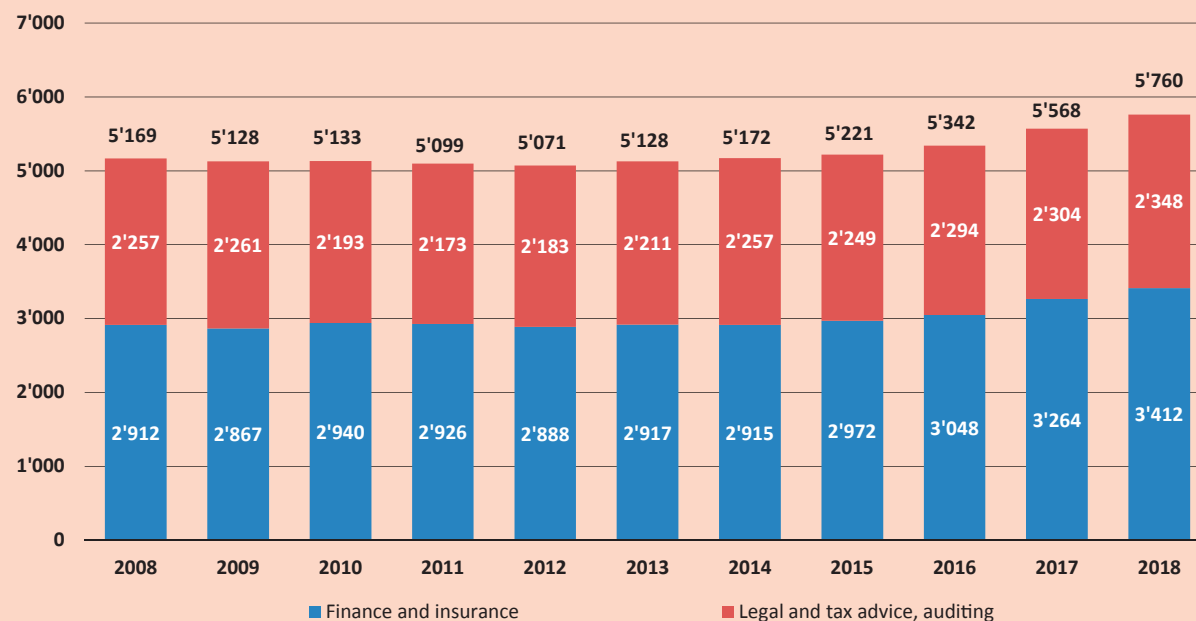
Employment in the ten largest industries

Data source: OSL (Employment Statistics).

Pel que fa al sector serveis, el pes més important el representa el sector de les finances i assegurances, que significa gairebé el 10% del total de la població ocupada (9,7%). Si a aquest percentatge afegim els treballadors que exerceixen activitats legals i de comptabilitat (7,1%) i les activitats d'oficines centrals i de consultoria de gestió (1,8%), tots dos sectors fonamentalment proveïdors del sector financer, arribem a la conclusió que el pes efectiu d'aquest sector en l'ocupació és del 18,6%.

Employees (full-time equivalents) in financial services since 2008

Data source: OSL (Employment Statistics).

Tota la resta de serveis ocupen el 43,3% de la població treballadora, fins a arribar al 61,9% que representa el total dels serveis en l'ocupació del país. Entre aquests altres serveis destaca l'ocupació en el sector de la salut i el treball social (6,5%) i en el de les activitats de suport administratiu als serveis (6,2%).

El sector bancari és, doncs, un sector potent per a l'economia del Principat, format per 14 bancs, amb un volum d'activitat i de generació d'ocupació molt significatiu (uns actius gestionats, incloent els de balanç i els de fora de balanç, el 2018 de 159.000 milions de francs suïssos, equivalents a 136.000 milions d'euros i amb 2.310 persones empleades).

Banks

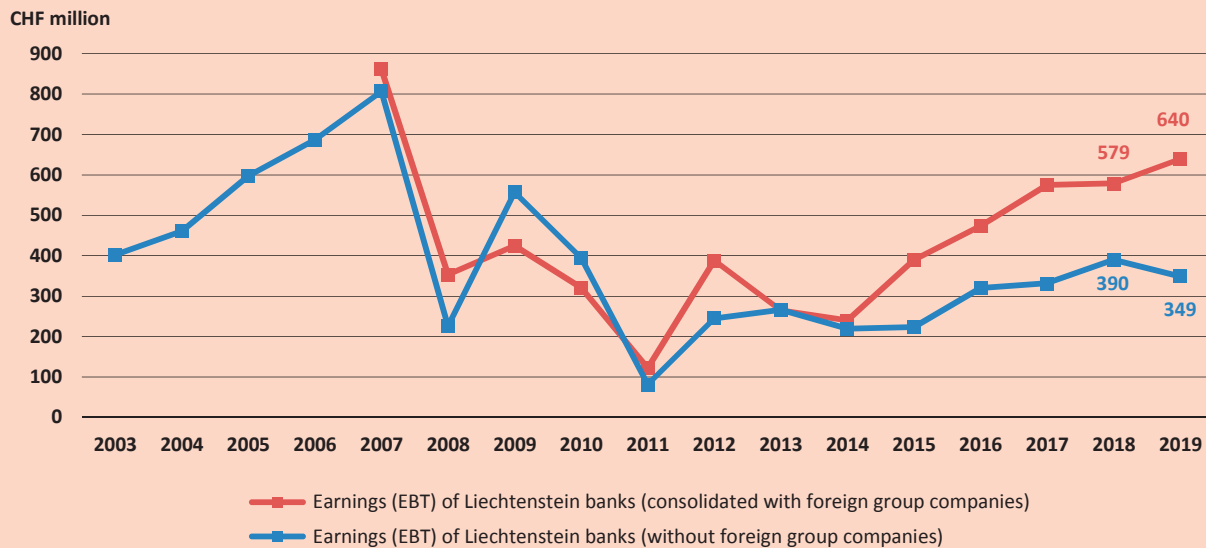
in billion CHF	2005	2010	2015	2017	2018
Balance sheet total	38.2	52.5	60.6	65.8	67.3
Assets under administration	.	.	.	168.9	159.0
Net new asset in-/ outflows	.	.	.	17.2	3.8
Number of banks	15	16	15	15	14
Persons employed in Liechtenstein	1 719	2 177	2 053	2 110	2 310
Number of full-time equivalent jobs	1 573	1 959	1 902	1 949	2 125

Since 2016 non-deposit banks and branches are included.

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

Pel que fa als beneficis, després dels sotracats patits a partir de l'esclat de la crisi financera del 2008, a partir del 2014 es produeix novament una dinàmica d'increment de guanys en el sector.

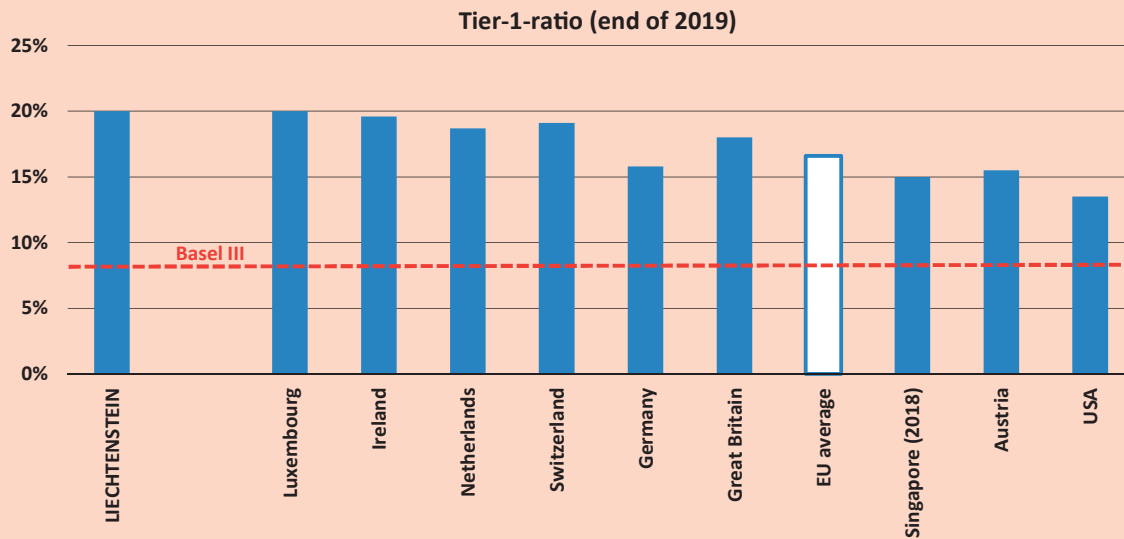
Earnings before taxes (EBT) since 2003

Data source: FMA (Liechtenstein Financial Centre), OSL (Banking Statistics).

I des de la perspectiva de la capitalització el sector també presenta una ràtio Tier 1 del 20%, prou elevada.

Core capital of banking sector

The Tier 1 ratio is the core capital ratio (ratio of equity to risk-weighted total capital). BICRA stands for S&P's Banking Industry Country Risk Assessment, with 1 being the lowest risk and 10 the highest. The leverage ratio is the unweighted equity ratio (core capital in relation to business volume).

Data source: FMA (Liechtenstein Financial Centre), European Banking Authority, SNB, IMF.

També és molt rellevant el paper de les societats d'inversió del país (489 el 2018) que gestionen uns actius de més de 50.000 milions de francs suïssos (uns 43.000 milions d'euros).

Domestic investment companies

in billion CHF	2014	2015	2016	2017	2018
Net assets	46.2	45.2	46.0	53.1	50.4
Individual portfolios	735	714	695	683	710
Number of enterprises	532	510	490	480	489

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

És molt important també l'activitat del sector de les assegurances, amb 38 companyies domiciliades a Liechtenstein que donen feina a 567 treballadors i que gestionen un volum de primes de 5.400 milions de francs suïssos (4.600 milions d'euros), uns actius d'inversió de 26.800 francs suïssos (23.000 milions d'euros) i unes provisions tècniques de 24.400 francs suïssos (21.000 milions d'euros).

L'activitat turística també té una relativa importància per al país (l'allotjament i la restauració, ocupa el 2,6% de la població treballadora). El país compta, a banda de l'atractiu que sempre va associat als microestats que són principats, amb una natura verge al cor dels Alps força espectacular. També atreu turisme de compres (rellotges, joies, etc.).

En tot cas, el país fa esforços permanents per ser conegut no només com un centre empresarial de referència, sinó també com un lloc atractiu per viure, treballar i visitar.

Els visitants de Liechtenstein que s'hi allotgen almenys una nit provenen fonamentalment de Suïssa o Alemanya (60%). Al voltant del 15% prové d'Àustria, Bèlgica, Itàlia, Gran Bretanya i els Països Baixos. El 25% restant de visitants prové de la resta d'Europa, els Estats Units i gairebé tots els altres països del món.

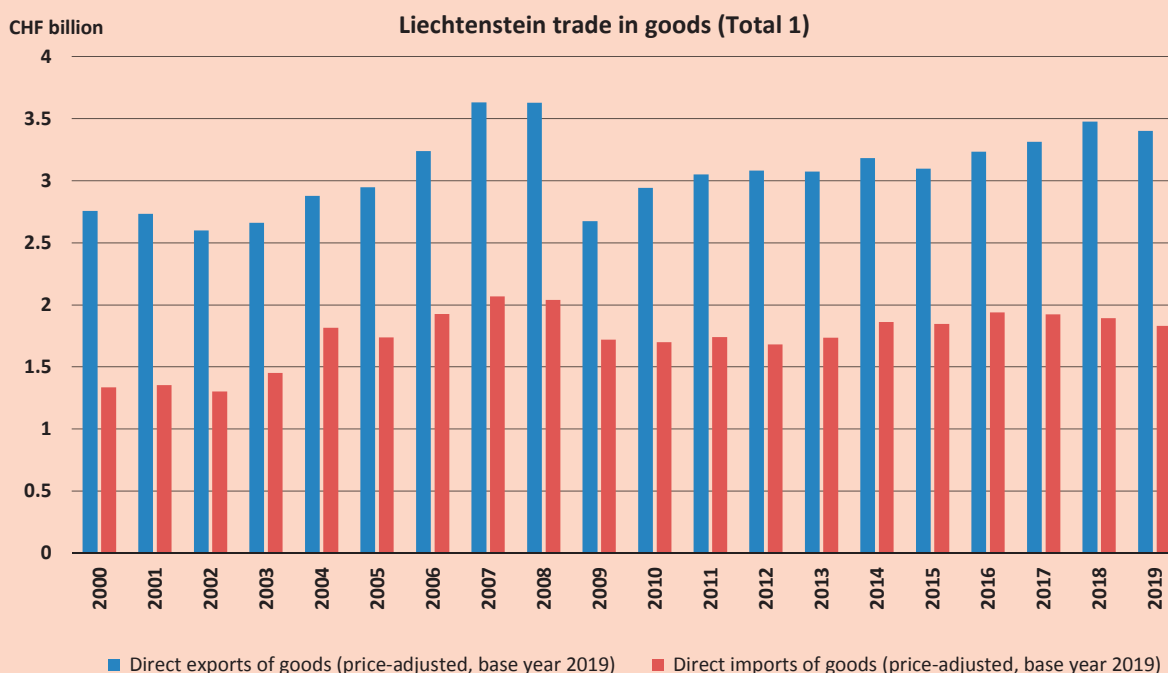
Hotels and guest houses

Year	Hotels and guest houses	Beds available	Guest arrivals	Overnight stays
1970	70	1 415	72 421	145 247
1980	64	1 760	85 033	182 443
1990	60	1 387	77 735	149 861
2000	49	1 184	62 894	133 485
2010	40	1 098	51 815	115 051
2017	35	1 338	70 058	127 232
2018	34	1 302	73 195	136 066

Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

Dins el sector industrial, que ocupa el 37,4% de la població ocupada, el gran pes es concentra en el sector manufacturer (29,8%), amb la fabricació de productes d'electrònica, metal·lúrgia, enginyeria mecànica, components de vehicles, tecnologia dental, ceràmica, productes farmacèutics, aliments, instruments de precisió, etc., mentre que la construcció representa el 6,7% en el total de la població ocupada. A causa del mercat intern limitat de Liechtenstein, especialment les empreses més grans estan molt orientades a l'exportació. Les destinacions d'exportació més importants per a la indústria productora de béns de Liechtenstein són Suïssa, Alemanya i els EUA.

Development of exports and imports of goods (price-adjusted)

Direct exports and imports of goods (Total 1) excluding exports/imports of services and exports/imports between Liechtenstein and Switzerland. While in the case of FCA exports and imports, "Total 2" includes the total of all product groups, "Total 1" takes an economic perspective and thus excludes trade in gold bars, other precious metals, coins, precious and semi-precious stones, as well as works of art and antiques.

Data source: OSL (Foreign Trade Statistics), FCA (IMPEX), price adjustment (Liechtenstein Institute) based on Swiss export price index and import price index (SECO).

Direct exports and imports of goods by product group

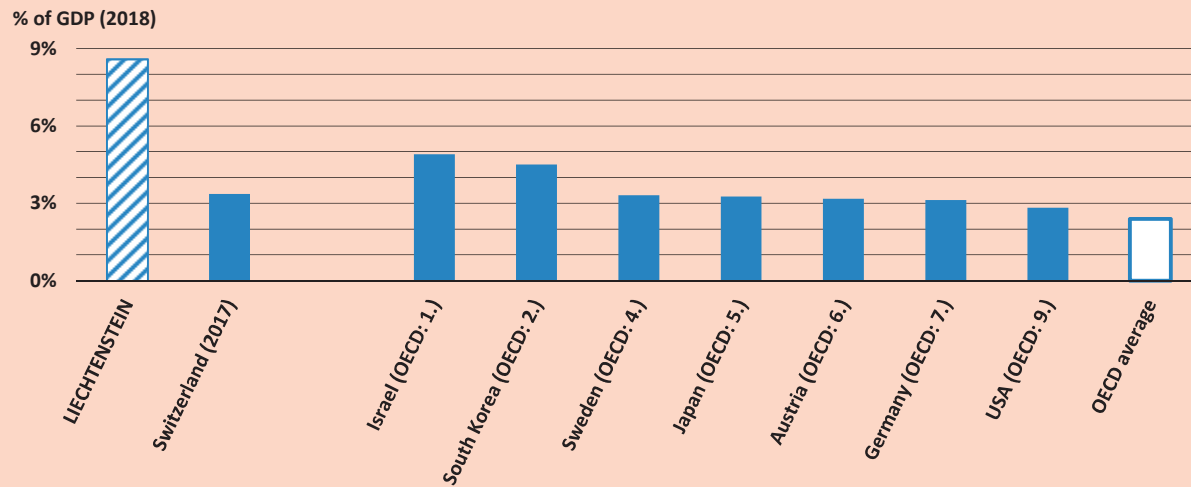
Exports/imports of goods by type and intended use	Direct exports 2019		Direct imports 2019	
	CHF million	Share	CHF million	Share
Type of goods	3'696	100.0%	1'978	100.0%
Agricultural/forestry products, fishing	246	6.7%	105	5.3%
Energy sources	6	0.2%	16	0.8%
Textiles, clothing, shoes	3	0.1%	21	1.1%
Paper, stationery, and graphic products	15	0.4%	43	2.2%
Leather, rubber, plastics	72	1.9%	74	3.7%
Chemical-pharmaceutical industry	358	9.7%	96	4.9%
Quarrying	178	4.8%	114	5.8%
Metals	821	22.2%	494	25.0%
Machinery, devices, electronics	809	21.9%	467	23.6%
Vehicles	401	10.8%	142	7.2%
Precision instruments, watches, and jewellery	438	11.9%	196	9.9%
Miscellaneous goods	53	1.4%	63	3.2%
Precious metals, precious and semi-precious stones	293	7.9%	84	4.2%
Works of art and antiques	3	0.1%	63	3.2%
Intended use	3'696	100.0%	1'979	100.0%
Raw materials and semi-finished products	1'364	36.9%	706	35.7%
Energy sources	6	0.2%	16	0.8%
Capital goods	1'437	38.9%	819	41.4%
Consumer goods	593	16.0%	291	14.7%
Precious metals, precious and semi-precious stones	293	7.9%	84	4.2%
Works of art and antiques	3	0.1%	63	3.2%

Data source: OSL (Foreign Trade Statistics), FCA (IMPEX).

Un element diferencial molt significatiu i transcendent per al país és la forta inversió que fa el sector privat del país en R+D, que el 2018 arribà a una xifra de 578 milions de francs suïssos (vora els 500 milions d'euros), que en termes de proporció en el PIB de Liechtenstein representa un percentatge certament extraordinari (superior al 8%).

Private research and development spending

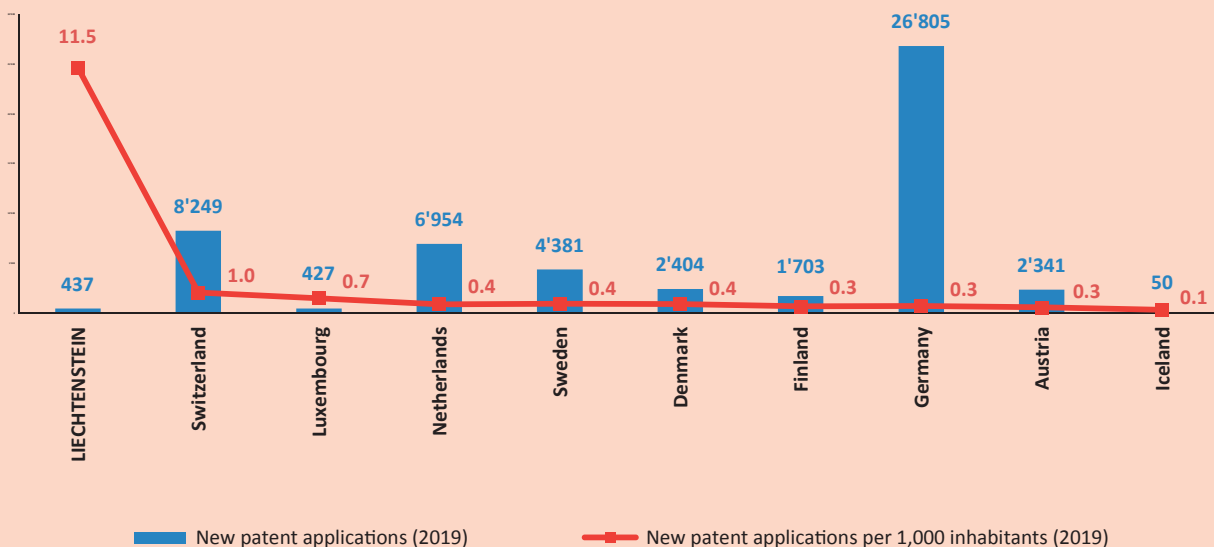

Research and development spending in relation to GDP 2017.

Data source: OECD, LCCI, FSO. Public spending on research and development: Kellermann and Schlag (2012), Prange (2011). GDP: OSL (GDP estimate).

Això fa de Liechtenstein una economia altament innovadora, amb la consecució de 437 noves patents el 2019, xifra que, en relació amb la població del país, dona una ràtio incomparablement més alta que l'existent en qualsevol altra país europeu desenvolupat.

Patent applications in relation to the population

In cases where several applicants are listed, the country of the former is considered.

Data sources: European Patent Office, UN.

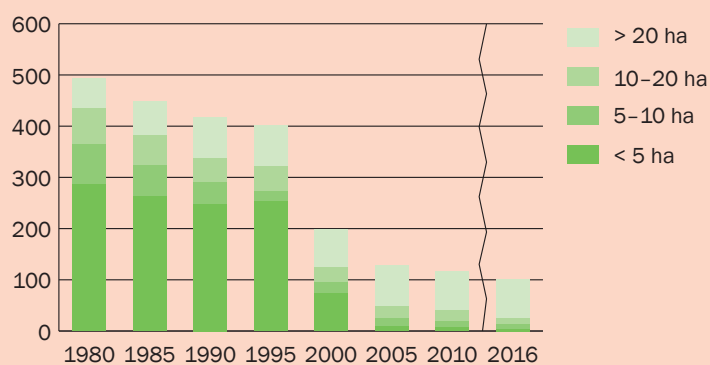
Com hem dit, el 2018, només el 0,6% de totes les persones ocupades a Liechtenstein treballaven al sector primari (a l'agricultura, ramaderia i silvicultura). La indústria làctia té un paper important: unes 55 explotacions lleteres van produir 14 milions de litres de llet el 2018. El 2016 hi havia 102 explotacions registrades. D'aquestes, gairebé un terç es va certificar per produir segons l'agricultura ecològica. A Liechtenstein, el cultiu de farratges té una importància especial, ja que la proporció de cultius farratgers ascendeix al 24% de la zona agrícola. El 58% de la superfície agrícola s'utilitza com a prats permanents. En tot cas, l'activitat del sector primari a Liechtenstein tendeix a disminuir.

Farms by size

Year	Total	Size in ha			
		< 5	5-10	10-20	> 20
1980	494	286	80	70	58
1990	417	248	43	45	81
2000	199	73	23	29	74
2010	118	7	13	20	78
2016	102	4	8	13	77

Since 2010:

Only farms receiving agricultural subsidies in form of direct payments.

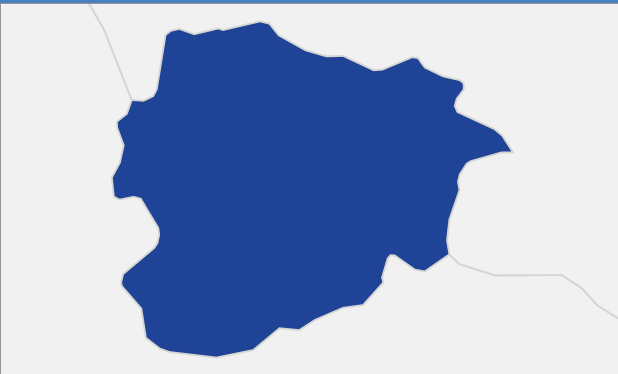
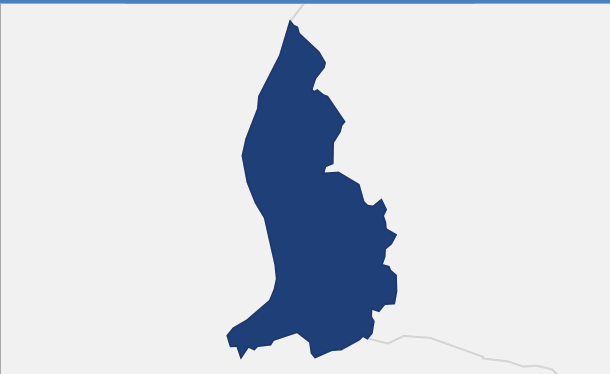
Font: Liechtenstein in figures 2020. Office of Statistics Principality of Liechtenstein

L'IMPACTE DE LA COVID-19 A L'ECONOMIA DE LIECHTENSTEIN

L'impacte de la Covid-19, des del punt de vista sanitari ha estat significativa, amb un notable repunt en el nombre de morts en els darrers mesos, amb una xifra que arriba a un total de 31 a finals de desembre del 2020 (per 3 a Mònaco, 56 a San Marino i 83 a Andorra).

Òbviament, com arreu, l'impacte de la pandèmia en l'economia del país ha estat molt important, però encara no hi ha dades suficients, atès la feblesa del sistema estadístic del país, per quantificar-ne la incidència.

ALGUNES DADES COMPARATIVES ENTRE ANDORRA I LIECHTENSTEIN:

Andorra	Liechtenstein
	
<ul style="list-style-type: none"> • Capital: Andorra la Vieja • Población: 77.543 • Superficie: 470 km2 • Moneda: Euros • Religió: Mayoritariamente Cristianismo • Pertenece a: CoE, ONU, OSCE 	<ul style="list-style-type: none"> • Capital: Vaduz • Población: 38.748 • Superficie: 160 km2 • Moneda: Francos suizos • Religió: Mayoritariamente Cristianismo • Pertenece a: CoE, EEE, AELC, ONU, OSCE

Andorra 		Liechtenstein 	
Cuentas Nacionales - Gobierno			
PIB anual [+]	2018	2.740M.€ 	5.823M.€ 2018
PIB Per Capita [+]	2018	35.975€ 	150.130€ 2018
Gasto Educación (M.€) [+]	2018	88,4 	106,9 2011
Gasto Educación (%Gto Pub) [+]	2018	19,32%	
Gasto Salud (M.€) [+]	2017	135,3	
G. Salud (%G. Público Total) [+]	2017	14,02%	
Gasto Educación Per Capita [+]	2018	1.161€ 	2.932€ 2011
G. Público Salud Per Capita [+]	2017	1.754€	
Rating S&P [+]	28/07/2017	BBB	AAA 02/12/1996
Rating Fitch [+]	31/01/2020	BBB+	
		121°	28/09/2018
			Ranking de Trans. [+]

Comercio					
Llegadas anuales [+]	2018	3.042.000		85.300	2018 Llegadas anuales [+]
Exportaciones [+]	2019	126,9 M.€		3.322,0 M.€	2019 Exportaciones [+]
Exportaciones % PIB [+]	2018	4,00%		54,36%	2018 Exportaciones % PIB [+]
Importaciones [+]	2019	1.565,1 M.€		1.771,0 M.€	2019 Importaciones [+]
Importaciones % PIB [+]	2018	49,73%		29,90%	2018 Importaciones % PIB [+]
Balanza comercial [+]	2019	-1.438,2 M.€		1.550,0 M.€	2019 Balanza comercial [+]
Balanza comercial % PIB [+]	2018	-45,73%		24,47%	2018 Balanza comercial % PIB [+]

Socio-Demografia					
Densidad [+]	2019	165		242	2019 Densidad [+]
				2,40‰	2012 Tasa bruta de divorcios [+]
% Inmigrantes [+]	2019	58,16%		65,72%	2019 % Inmigrantes [+]
% Emigrantes [+]	2019	11,75%		9,58%	2019 % Emigrantes [+]
Tasa Natalidad [+]	2019	7,00‰		9,20‰	2019 Tasa Natalidad [+]
Remesas enviadas (M.\$) [+]	2017	292,6		47,6	2017 Remesas enviadas (M.\$) [+]
Tasa mortalidad [+]	2019	3,90‰		6,80‰	2019 Tasa mortalidad [+]
Índice de Fecund. [+]	2010	1,27		1,58	2018 Índice de Fecund. [+]
Tasa bruta de nupcialidad [+]	2018	3,85‰		5,00‰	2012 Tasa bruta de nupcialidad [+]
Población [+]	2019	77.543		38.748	2019 Población [+]
Inmigrantes [+]	2019	45.102		25.467	2019 Inmigrantes [+]
Emigrantes [+]	2019	9.114		3.713	2019 Emigrantes [+]
IDH [+]	2019	0,868		0,919	2019 IDH [+]
Esperanza de vida [+]	2012	90,00		83,10	2018 Esperanza de vida [+]
				4	2018 Suicidios [+]
				10,42	2018 Suicidios por 100.000 [+]
Número de Homicidios [+]	2015	0		0	2016 Número de Homicidios [+]
Homicidios por 100.000 [+]	2015	0		0	2016 Homicidios por 100.000 [+]

Otros					
COVID-19 - Recuperados [+]	04/01/2021	7.548		1.979	04/01/2021 COVID-19 - Recuperados [+]
COVID-19 - Muertos [+]	04/01/2021	84		41	04/01/2021 COVID-19 - Muertos [+]
COVID-19 - Muertos por millón habitantes [+]	04/01/2021	1.083,27		1.058,12	04/01/2021 COVID-19 - Muertos por millón habitantes [+]
COVID-19 - Confirmados [+]	04/01/2021	8.249		2.224	04/01/2021 COVID-19 - Confirmados [+]

Font: Expansión /Datosmacro.com

SAN MARINO

Dins els quatre microestats considerats, San Marino és l'únic que té l'estructura jurídica de República, a diferència d'Andorra, Mònaco o Liechtenstein, que són Principats.

Es tracta d'un estat que té una superfície de 61 km² (13 Km de punta a punta), ubicat territorialment dins Itàlia. La seva població és de 33.562 habitants, tenint com a llengua oficial l'italià i l'euro com a moneda.

L'economia del país es basa principalment en el sector financer, en la indústria, en els serveis i en el turisme.

El sector financer, que ha estat un dels pilars fonamentals de la riquesa del país, i que va experimentar un boom extraordinari a la dècada dels 90 el segle passat –passant d'estar format per 4 bancs a estar-ho per 12– travessa però, des de fa uns quants anys una crisi profunda, presentant unes taxes de morositat molt elevades. La problemàtica del sector començà a fer-se molt patent a partir de la crisi financera del 2008. La situació ha anat complicant-se des d'aleshores, per l'emergència de problemes, vinculats a inversions fallides, de la Caixa d'Estalvis de San Marino, controlada en els darrers anys majoritàriament per l'Estat, però també per la pèrdua de la seva condició de paradís fiscal i els enfrontaments produïts, de forma molt intensa, en el període 2009-2014, amb Itàlia, país que va dur a terme una ofensiva fiscal molt dura contra San Marino, que va fer que un gran volum de dipositants italians, que, a partir dels anys seixanta de segle passat, havien portat els seus capitals a San Marino per evitar pagar els seus impostos a Itàlia, retessin els seus dipòsits de la banca de San Marino.

Actualment, el sistema bancari i financer de San Marino consta de 18 entitats autoritzades, de les quals 7 són bancs, 3 societats gestores, 3 empreses financeres, 1 empresa fiduciària, 1 entitat de pagament i 2 companyies d'assegurances.

El sistema financer del país es troba sota la supervisió del Banc Central de la República de San Marino (CBSM), que és una entitat jurídica privada amb participació mixta pública i privada. Segons el seu Estatut, el CBSM realitza les funcions següents: supervisió dels sectors bancari, financer i d'assegurances i protecció dels inversors; gestió, regulació i supervisió del sistema de pagament; gestor de serveis de tresoreria i recaptació d'impostos per compte de l'Estat i organismes públics i empreses autònomes; dipositari dels recursos financers de l'Estat i dels organismes i empreses del sector públic més ampli; punt de contacte institucional per a organitzacions internacionals, bancs centrals, autoritats de control financer estranger i similars; elaboració i publicació d'estadístiques sobre els temes que supervisa i sobre la seva activitat; Agent estatal en la gestió de títols de deute públic; assessorament a l'Estat en matèria econòmica amb especial referència al sector financer i a les finances públiques.

El canvi brusc del context en què des de la dècada dels 90 del segle XX s'havia desenvolupat la banca a San Marino fa que la mateixa associació bancària de San Marino manifesti que “la composició actual del sistema és el resultat de la dinàmica agregativa i la reorganització resultant de la crisi internacional i la decisió d'abandonar el model de desenvolupament anterior per seguir el camí de la transparència i l'adhesió als estàndards internacionals”.

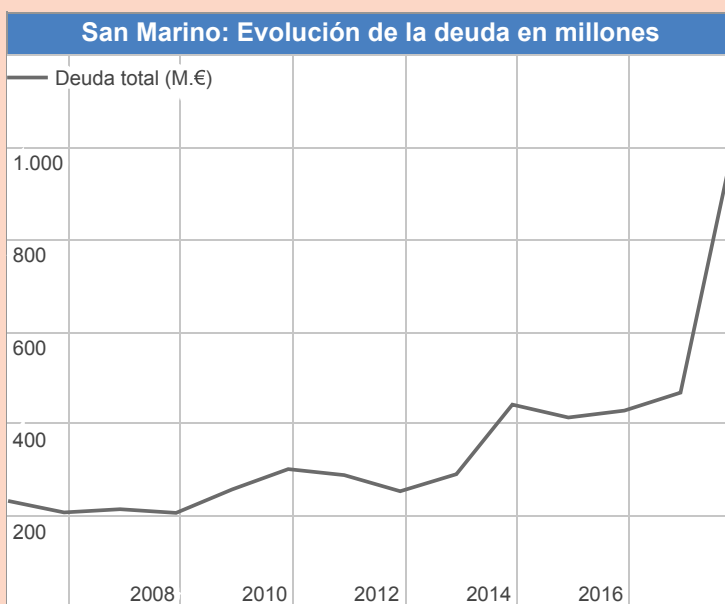
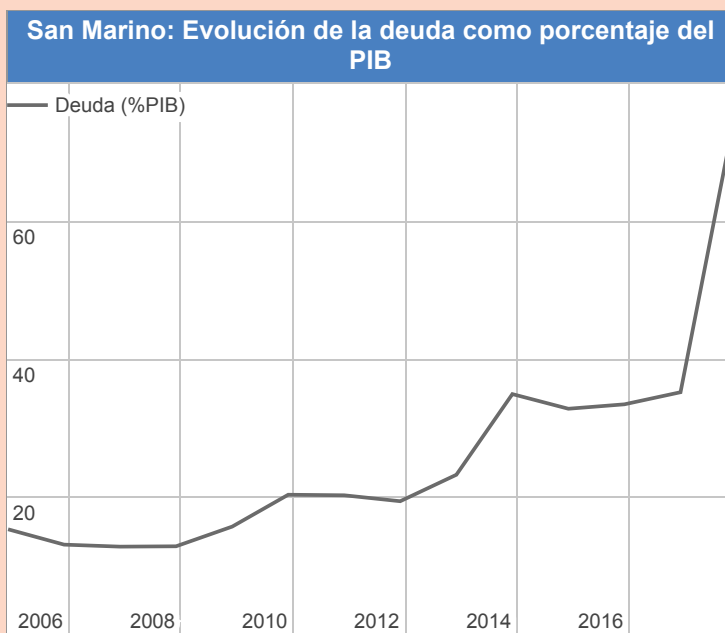
Aquesta crisi del sector bancari ha canviat el rostre de San Marino. Així, dels 12 bancs que hi havien abans de 2008, que gestionava uns recursos de l'ordre de 14.500 milions d'euros i aportaven grans ingressos a les arques de l'Estat, avui només en queden 7 i gestionen uns 5.200 milions d'euros.

La crisi del sector bancari ha estat, doncs, l'epicentre d'una mena de tsunami que ha arrossegat tota l'economia d'un país que sempre havia tingut un deute públic mínuscul, però que no ha parat de créixer els darrers anys, en part pels diners emprats en sanejar els bancs.

Així el deute públic de San Marino a finals del 2017 (darrera dada disponible) era de 1.037 milions d'euros, amb un creixement brutal respecte amb l'any anterior, el 2016, que era de 468 milions d'euros.

Això vol dir que el deute del país el 2017 ja representava el 76,64% del PIB, amb una pujada de 41,39 punts respecte el 2016, que representava el 35,25%, percentatge aquest darrer que pràcticament triplica l'existent abans de començar la crisi financera (12,96% el 2007).

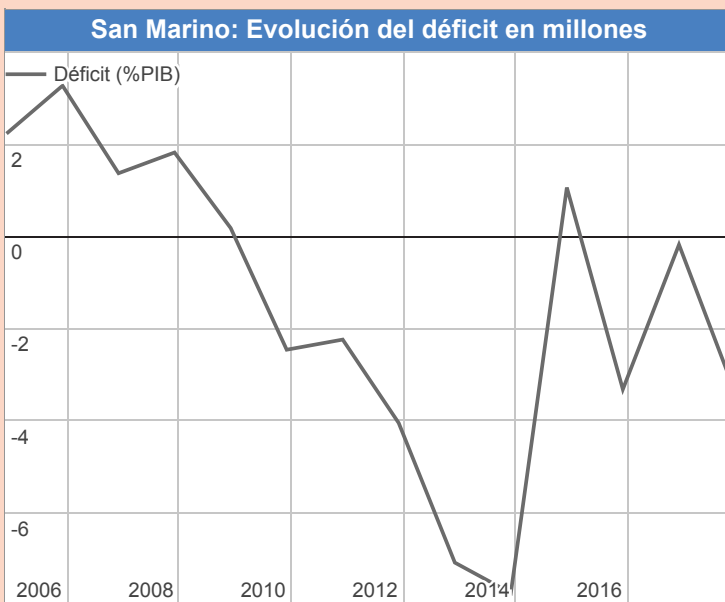
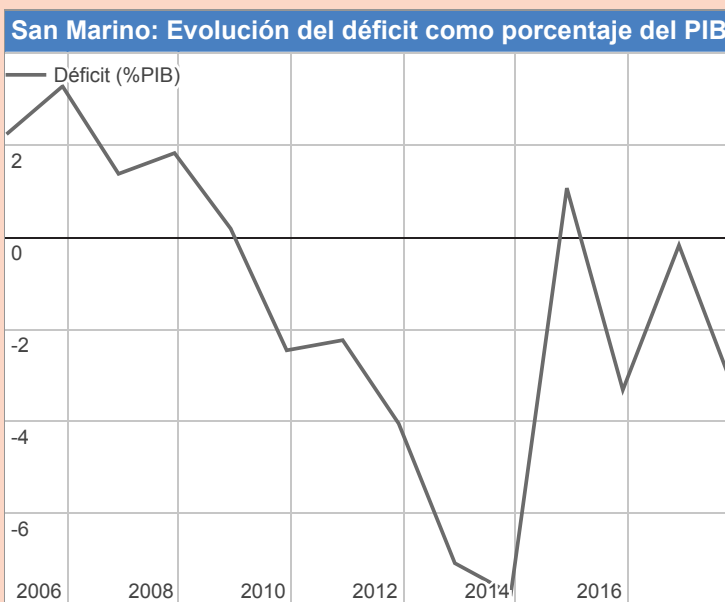
San Marino: Evolución de la deuda			
Fecha	Deuda total (M.€)	Deuda (%PIB)	Deuda Per Cápita
2017	1.037	76,64%	31.134€
2016	468	35,25%	14.098€
2015	429	33,50%	12.998€
2014	414	32,86%	12.626€
2013	442	34,98%	13.592€
2012	291	23,31%	8.671€
2011	254	19,48%	7.610€
2010	289	20,34%	9.070€
2009	302	20,42%	9.742€
2008	258	15,81%	8.251€
2007	207	12,96%	6.458€
2006	215	12,91%	7.080€
2005	208	13,20%	6.934€
2004	233	15,42%	7.852€

Font: Expansión /Datosmacro.com

Aquesta gran acumulació de deute s'ha produït per una successió de dèficits molt importants des del 2009 (amb l'única excepció del 2014), dèficits que foren especialment intensos el 2012 i el 2013 (-7,08% i -7,74%, respectivament).

San Marino: Evolución del déficit		
Fecha	Déficit (M.€)	Déficit (%PIB)
2017	-49	-3,38%
2016	-2	-0,19%
2015	-43	-3,32%
2014	13	1,06%
2013	-98	-7,74%
2012	-88	-7,08%
2011	-53	-4,05%
2010	-32	-2,24%
2009	-36	-2,46%
2008	3	0,18%
2007	29	1,83%
2006	23	1,37%
2005	51	3,27%
2004	34	2,23%

Font: Expansión /Datosmacro.com

En tot cas, tot sembla indicar que les dades més recents que les exposades fins ara, no fan més que confirmar que el deteriorament dels comptes públics continua avançant a gran velocitat, amb un nivell de deute que es va acostant al 100% del PIB.

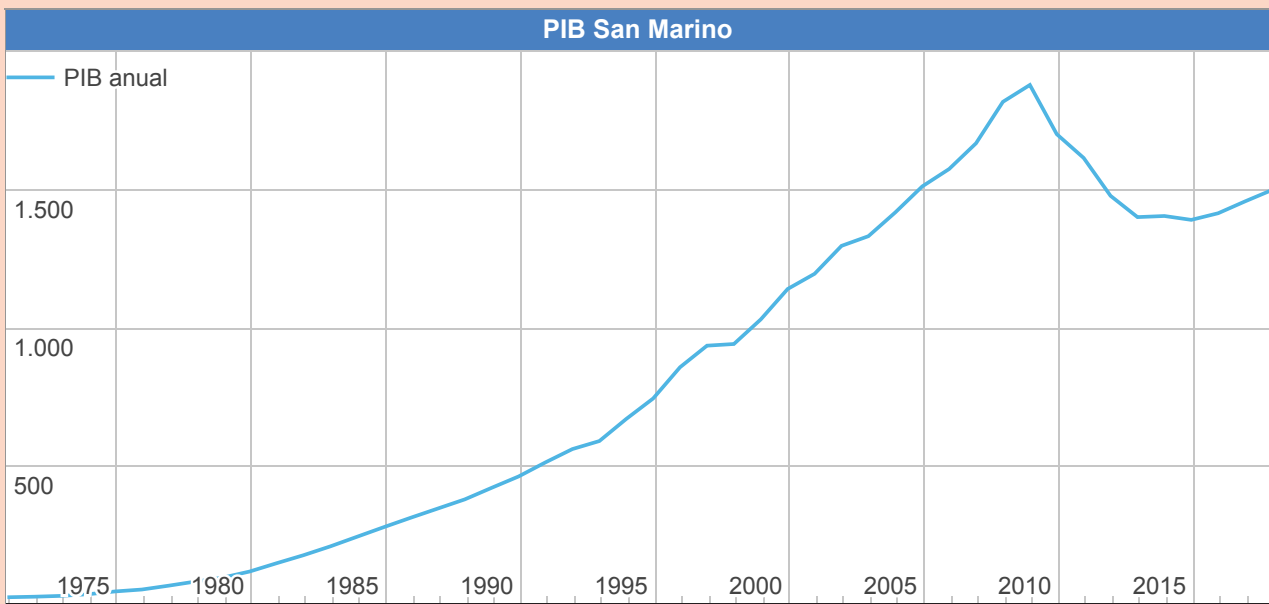
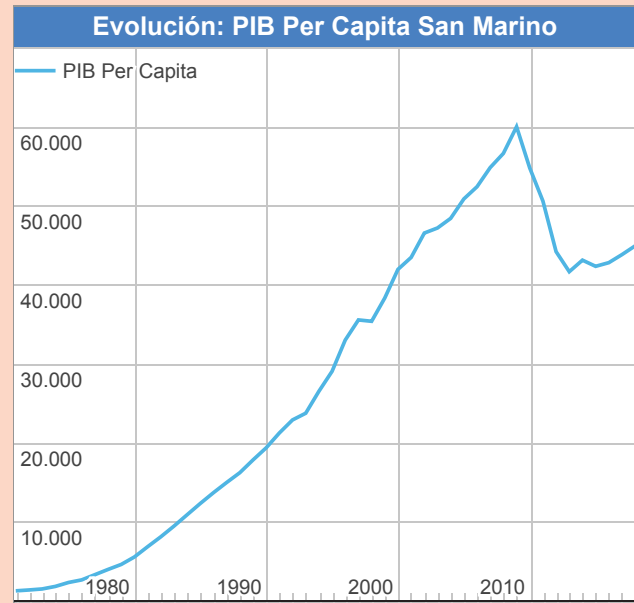
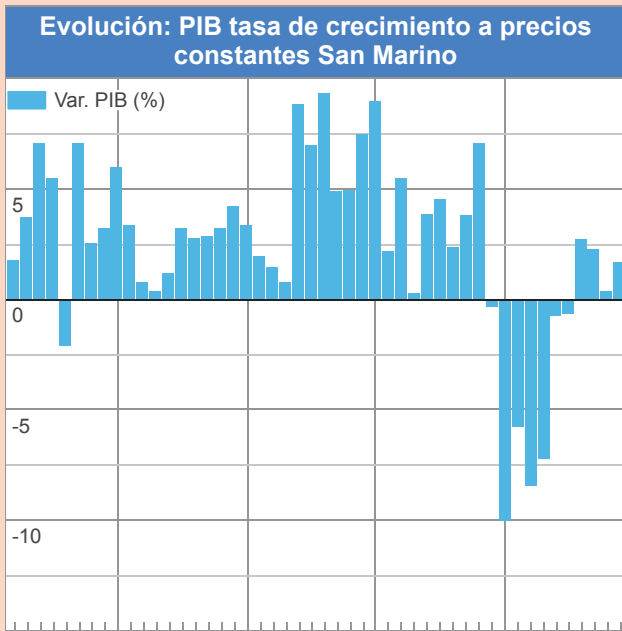
Per finançar uns volums de deute tan extraordinari es fa imprescindible apel·lar a l'endeutament extern, cosa que òbviament representarà un fort condicionant per a l'economia de San Marino, pel cost d'aquest finançament exterior, cost que va en augment a mesura que les qualificacions del ràting del país tendeixen contínuament a la baixa, situant-se ja en la categoria "no inversora" o "especulativa". A aquesta situació, especialment greu, cal afegir els impactes de la Covid-19, que ha afectat de forma molt directa el país.

El mal comportament de l'economia de San Marino, a partir de la crisi financera del 2008, s'ha manifestat de forma molt evident en la forta caiguda del PIB. El 2008 el PIB era de 1.879 milions d'euros (que no arriba al 70% del d'Andorra), mentre que el 2017 era de 1.499 milions d'euros (amb una caiguda superior del 20% en aquest període), amb davallades interanuals espectaculars en algun any concret (-10,1% el 2009, per exemple). Òbviament això també s'ha traduït en una caiguda molt forta del PIB per càpita, que el 2008 era de 60.091 euros i el 2017 45.015 euros (un 25% menys).

Evolución: PIB anual San Marino			Evolución: PIB Per Capita San Marino		
Fecha	PIB anual	Var. PIB (%)	Fecha	PIB Per Capita	Var. anual PIB Per Capita
2018		1,7%	2017	45.015€	2,5%
2017	1.499M.€	0,4%	2016	43.909€	2,4%
2016	1.458M.€	2,3%	2015	42.885€	1,1%
2015	1.415M.€	2,7%	2014	42.423€	-1,8%
2014	1.391M.€	-0,7%	2013	43.204€	3,5%
2013	1.405M.€	-0,8%	2012	41.744€	-5,7%
2012	1.401M.€	-7,2%	2011	44.283€	-12,6%
2011	1.478M.€	-8,5%	2010	50.686€	-7,6%
2010	1.615M.€	-5,8%	2009	54.871€	-8,7%
2009	1.701M.€	-10,1%	2008	60.091€	6,0%
2008	1.879M.€	-0,4%	2007	56.717€	3,3%
2007	1.818M.€	7,1%	2006	54.926€	4,6%
2006	1.668M.€	3,8%	2005	52.502€	3,0%
2005	1.575M.€	2,4%	2004	50.955€	5,1%
2004	1.512M.€	4,6%	2003	48.494€	2,6%
2003	1.418M.€	3,9%	2002	47.276€	1,4%
2002	1.332M.€	0,3%	2001	46.635€	7,1%
2001	1.297M.€	5,5%	2000	43.551€	3,6%
2000	1.196M.€	2,2%	1999	42.034€	9,4%

Font: Expansión /Datosmacro.com

Font: Expansión /Datosmacro.com

A aquest deteriorament de l'economia del país ha contribuït de forma decisiva, com ja ha estat dit, la persistència de la vulnerabilitat del seu sistema bancari, l'elevat deute públic i sobretot la gestió dels crèdits fallits i els costos per a la recapitalització bancària que han compromès seriosament la situació pressupostària i el nivell de l'endeutament.

Tot plegat ha portat al país a tenir un ràting que, com s'ha dit és molt baix (BB+), deu graons per sota del de Liechtenstein i dos per sota del d'Andorra.

La crisi del país també ha comportat el tancament de desenes d'empreses dels diversos sectors, essent l'immobiliari un dels més damnificats.

Pel que fa a la indústria, que juntament amb la construcció representa aproximadament el 35% del PIB del país (els serveis significarien el restant 65%, atès que el pes del sector primari és molt insignificant) destaca la producció tèxtil, l'electrònica, la ceràmica i la vinculada a la producció de vi i de formatges. L'activitat de reparació de vehicles, també és un sector important, en un país en el que el nombre de vehicles supera al d'habitants.

Dins els serveis, a més del financer, ja considerat més amunt, l'altre gran sector clau per a l'economia de San Marino és el turisme, amb una aportació molt gran al PIB nacional, gràcies als aproximadament dos milions de turistes que visiten el país cada any, atrets pel paisatge, l'interès arquitectònic, la cultura, la cuina el país o el casino, així com per la celebració d'esdeveniments singulars, com ara el Gran Premi de San Marino de Motociclisme. Amb tot, la seva capacitat d'atracció turística està clarament per sota de la que tenen Mònaco o Andorra. A la temporada d'estiu, molts turistes acudeixen a San Marino per la seva proximitat a les platges de la costa de l'Adriàtic. Sovint són persones que fan les vacances a la riviera Romagna i decideixen passar mig dia o com a màxim una nit al país. També hi ha una gran part de gent que visita San Marino per motiu de negocis.

Pel que fa a la fiscalitat, el tipus d'impost sobre els beneficis de les societats a San Marino és del 17%, les plusvàlues estan subjectes a un impost del 5% i els interessos actius estan subjectes a una retenció de l'11%. S'apliquen diversos avantatges a les empreses noves, cosa que pot reduir considerablement la quantitat d'impostos a pagar.

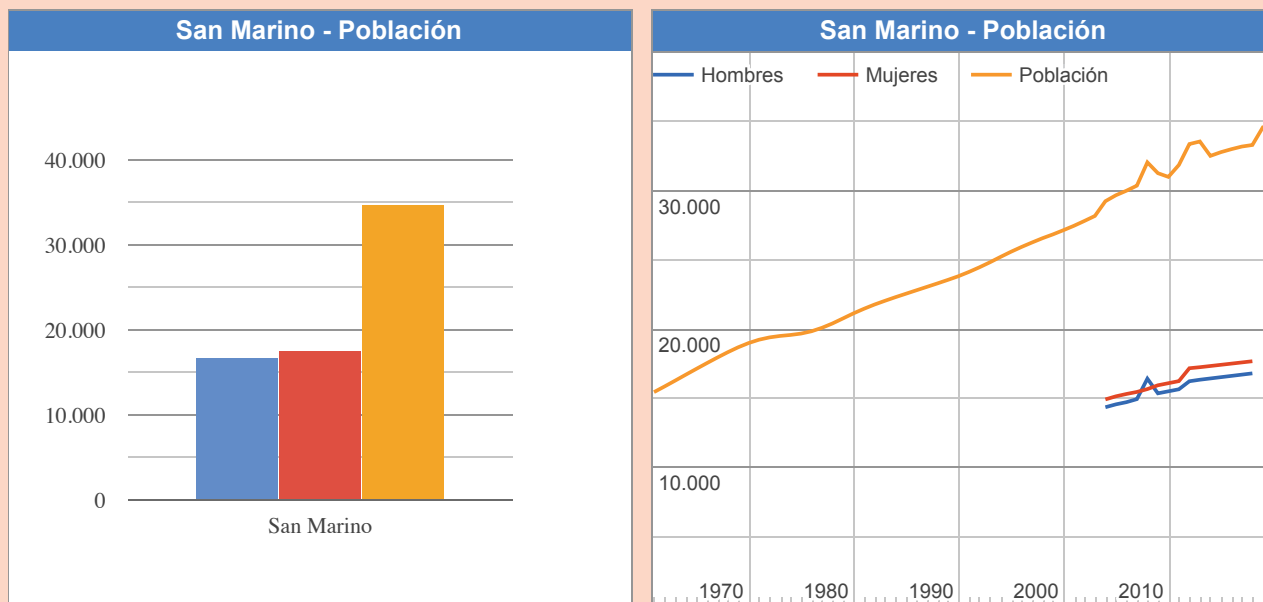
L'impost sobre la renda de les persones físiques (IGR, italià: Imposta Generale sui Redditi) es va introduir el 1984 i es va reformar fortament el 2013 amb l'objectiu d'augmentar els ingressos fiscals. El tipus impositiu nominal oscil·la entre el 9% per a ingressos anuals inferiors a 10.000 € i el 35% per a ingressos superiors a 80.000 €.

El 1972 es va introduir a Itàlia un sistema d'impost sobre el valor afegit (IVA) i també es va introduir un impost equivalent a San Marino, d'acord amb el tractat d'amistat entre ambdós països que data del 1939. L'IVA unitari a San Marino es manté en el 17%, però hi ha descomptes significatius per a diversos tipus de béns, especialment els destinats a l'exportació. Igualment existeixen rebaixes fiscals per a la inversió en tecnologia, l'adquisició d'immobles comercials o el desenvolupament d'activitats d'I+D.

La població de San Marino estava formada el 2019 per 34.375 habitants (menys de la meitat que els d'Andorra). L'evolució demogràfica ha tendit sempre al creixement (l'any 2000 la població era de 27.462 habitants i el 2010 de 31.863).

San Marino - Población				
Fecha	Densidad	Hombres	Mujeres	Población
2019	579			34.735
2018	577			34.590
2017	555	16.788	17.665	33.308
2016	553			33.196
2015	550			33.005
2014	546			32.789
2013	542			32.520
2012	559	16.328	17.234	33.562
2011	556	16.217	17.159	33.376
2010	531	15.636	16.227	31.863
2009	517			31.000
2008	521	15.343	15.926	31.269
2007	534	16.404	15.650	32.054
2006	506	14.924	15.444	30.368
2005	500	14.703	15.296	29.999
2004	495	14.546	15.127	29.673
2003	487	14.338	14.903	29.241
2002	470			28.175
2001	464			27.812
2000	458			27.462

Font: Expansión /Datosmacro.com

Font: Expansión /Datosmacro.com

Des de la perspectiva d'analitzar la realitat econòmica i social de San Marino, una dificultat que es planteja, que alhora és símptoma d'un notable grau de deteriorament del país, és la manca d'un aparell estadístic solvent, amb capacitat per oferir dades sòlides i actualitzades sobre la realitat del país.

L'IMPACTE DE LA COVID-19 A L'ECONOMIA DE SAN MARINO

Les dificultats que travessava l'economia de San Marino, prèviament a l'aparició de la pandèmia, ja apareixien com a molt evidents, com ja es posava de manifest en el darrer informe fet per l'FMI sobre la situació del país, que data del 27 de març d'enguany. Tot i que aquell informe es va fer públic quan, tot just, la pandèmia va començar, del mateix es dedueix clarament que l'impacte de la Covid-19 farà, en absència de mesures dràstiques, que la situació del país tendeixi a deteriorar-se més.

A l'Informe, l'FMI exposa que San Marino afronta ara desafiaments molt importants a causa de la COVID-19, que ha afectat molt la població local i les empreses. Els esforços a curt termini de les autoritats se centren amb raó a limitar i contenir els efectes socials i econòmics adversos, inclosa la redirecció dels recursos al sistema de salut, en un país en el qual l'impacte de la Covid-19, des del punt de vista sanitari ha estat significatiu: 56 morts a finals desembre (més que a Mònaco –3– i a Liechtenstein –31–, i també, en termes relatius, que a Andorra, on han mort 83 persones, però sobre una població total que és més del doble que la de San Marino).

L'Informe preveu que les perspectives de creixement a mitjà termini es mantindran febles, ja que les condicions de crèdit restringides i un entorn extern substancialment més dèbil condicionaran la recuperació. L'elevada incertesa sobre l'extensió i la durada de la COVID-19, la manca d'accés al mercat extern i els escassos amortidors de liquiditat del banc central suggereixen que els riscos augmenten. El desafiament clau a mitjà termini de San Marino és, segons l'FMI, fer front a les vulnerabilitats macro-financeres elevades que emanen de la dèbil posició de liquiditat i capital del sistema bancari, de la mala qualitat dels actius i de l'alta proporció dels costos respecte als ingressos, així com de les amortitzacions de deute a què ha de fer front el govern i a l'acumulació excessiva de passius fiscals.

L'FMI continua la seva anàlisi, afirmant que les debilitats del sector bancari comporten riscos d'estabilitat i dificulten la recuperació econòmica. Les importants sortides de dipòsits i la feble gestió del risc han deixat el sistema bancari amb poca liquiditat, amb una mala qualitat dels actius i amb necessitats de recapitalització considerables, mentre que múltiples fallides bancàries i el continu suport estatal al sistema bancari han erosionat els mecanismes de liquiditat del govern i han provocat una acumulació excessiva i insostenible del deute públic. En absència d'un canvi de política significatiu, es preveu que les perspectives de creixement es mantinguin moderades a mitjà termini, i que els riscos augmentin. La COVID-19 a San Marino i Itàlia ha augmentat significativament la incertesa i ha fet que la posició externa del país sigui més feble.

Es necessita urgentment, doncs, en opinió del Fons, un pla d'estabilització integral i creïble. Redreçar l'economia a un camí de creixement més alt a mitjà termini requereix la implementació d'una estratègia coherent i creïble que restableixi la viabilitat del sistema bancari, asseguri la sostenibilitat fiscal i abordi els impediments estructurals. Les recents eleccions generals i l'establiment d'un govern de coalició de quatre partits proporcionen, en opinió de l'FMI, l'oportunitat de construir un ampli consens per a les reformes necessàries.

Calen esforços continuats per augmentar la liquiditat del sistema bancari i augmentar les reserves del Banc Central de San Marino, el qual hauria també de millorar la seva gestió de liquiditat, alineant la seva gestió de l'assistència de liquiditat d'urgència amb les millors pràctiques internacionals, i restringint el finançament pressupostari només a necessitats excepcionals i de manera temporal. Atreure la participació bancària de grups bancaris de bona reputació i vendre préstecs morosos i carteres immobiliàries dels bancs a inversors estratègics també donaria suport a la liquiditat del sistema.

Així, en opinió de l'FMI, una profunda reestructuració del sistema bancari és fonamental per restablir la seva rendibilitat i sostenibilitat. Les deficiències de capital dels bancs s'han d'abordar amb rapidesa, després d'una nova revisió de la qualitat dels actius i un reconeixement inicial de pèrdues, mentre que s'han de revocar les lleis que permeten als bancs repartir les pèrdues al llarg del temps. El Banc Central de San Marino hauria d'intervenir ràpidament en els bancs subcapitalitzats que no acon-

segueixen captar capital mentre que el suport estatal només s'hauria de proporcionar als bancs viables i d'importància sistèmica, després del repartiment de la càrrega. Reduir els alts costos operatius dels bancs racionalitzant la xarxa de sucursals i els nivells de personal sobredimensionats i augmentant la quota d'actius generadors d'ingressos, fins i tot convertint els crèdits fiscals en actius amb cupó, milloraria la seva rendibilitat.

L'acceleració de la resolució de la morositat reforçant la supervisió i la racionalització dels procediments judicials hauria de donar suport, per la seva part, a aquests esforços. També s'han d'establir plans per evitar possibles riscos per a les finances públiques i retardar el reconeixement de les pèrdues bancàries. L'enfortiment del marc institucional del Banc Central de San Marino i la mitigació dels riscos d'integritat financera serien fonamentals de cara a l'estabilitat financera.

Els supervisors bancaris necessiten recursos i facultats suficients per controlar els riscos sistèmics, realitzar inspeccions bancàries freqüents i promoure el compliment de la normativa. Cal també revisar la llei del Banc Central de San Marino amb l'objectiu de millorar la seva independència institucional i financera i augmentar la seva eficàcia com a autoritat de control. Els esforços continus per enfortir el marc contra el blanqueig de diners, inclòs en el context dels preparatius en curs de la segona avaluació de riscos nacionals i revisió de Moneyval, són també del tot necessaris. Emprendre una consolidació fiscal creïble i ambiciosa i restringir el suport estatal al sistema bancari salvaguardaria les finances públiques. Posar el deute públic en un camí descendent i sostenible requereix una implementació de reformes de l'IVA i les pensions juntament amb mesures per racionalitzar les exempcions fiscals, orientar millor els beneficis socials i augmentar l'eficiència de la despesa. També és necessari limitar les contribucions estatals a la recapitalització bancària. El pla del govern per accedir als mercats externs i augmentar la liquiditat hauria de tenir en compte les consideracions de sostenibilitat del deute i anar acompanyat del desenvolupament de la capacitat de gestió del deute i de l'efectiu. Els passos per eliminar els colls d'ampolla del costat de l'oferta i augmentar la integració econòmica afavoririen un creixement sostingut. Abordar les persistents distorsions del mercat laboral i mitigar el desajust de les competències són necessaris per promoure la recerca d'ocupació i l'assignació eficient de mà d'obra, alhora que millorar el clima empresarial i tancar les mancances en les infraestructures ajudaria a atraure inversions estrangeres, incrementar la productivitat i augmentar la competitivitat externa. La conclusió de l'acord d'associació amb la UE simplificaria els procediments per a les empreses nacionals i donaria suport a la seva expansió a nous mercats. Els esforços per millorar la notificació i el subministrament de dades haurien de continuar. L'adhesió de San Marino al portal electrònic de dades de l'FMI és un pas important per millorar la difusió de dades. Més passos per millorar la qualitat de les dades, la cobertura i la freqüència d'informes, inclosa l'assignació de recursos addicionals a l'Oficina d'Estadística, donarien suport al procés de formulació de polítiques.

Aquestes són, doncs, en síntesi, les anàlisis que fa i les receptes que proposa l'FMI. Mentre, però, la situació del país continua deteriorant-se. I la combinació d'un PIB que va abruptament a la baixa, amb un deute que creix a gran velocitat, va portant San Marino a la vora de l'abisme, sense que s'albirin projectes i polítiques clares per al desenvolupament industrial, comercial i turístic que puguin restablir, a mitjà i llarg termini, l'estabilitat i proporcionar oxigen a les empreses. I tampoc es veuen símptomes prou contundents sobre una necessària gestió rigorosa i vigilant de les finances públiques que redueixi la despesa improductiva.

De moment, pel contrari, sembla que tots els esforços es concentren a donar suport a l'economia per refer-se dels estralls provocats per la Covid-19 i en l'intent d'aconseguir recursos en els mercats internacionals per mantenir les finances públiques, intent que fins ara ha fracassat. Efectivament, ha calgut ajornar la col·locació de l'emissió de bons per un valor de 300 milions d'euros per part del Govern de San Marino, atesa la falta de confiança dels potencials subscriptors d'aquests títols sobre la capacitat de l'Estat de San Marino de fer front a aquest deute, potser per valorar que el Govern de la Re-

pública de San Marino encara no ha iniciat el programa de reformes necessàries de l'economia del país i del seu sistema financer o potser per considerar que les característiques de l'emissió suggerien més la necessitat de cobrir exigències de liquiditat a curt termini que no la de finançar necessitats estructurals a mitjà i llarg termini per reforçar l'economia del país.

En tot cas, aquesta dinàmica que condueix a la cada vegada més alta dependència de l'exterior ha fet aparèixer tota mena de fantasmes al país des de l'òptica del manteniment de la sobirania nacional i tota mena de temors que van des de les especulacions periodístiques sobre la venda del país a fons d'inversió privats estrangers a les més versemblants com siguin inversors russos o xinesos els que, en algun moment o en un altre, acabin comprant els bons de la República de San Marino, per prendre posicions de control sobre un estat geogràficament situat al bell mig de la Unió Europea.

ALGUNES DADES COMPARATIVES ENTRE ANDORRA I SAN MARINO:

Andorra	San Marino
 A dark blue silhouette map of Andorra, showing its irregular shape and location relative to neighboring countries.	 A light blue silhouette map of San Marino, showing its irregular shape and location.
<ul style="list-style-type: none"> • Capital: Andorra la Vieja • Población: 77.543 • Superficie: 470 km² • Moneda: Euros • Religión: Mayoritariamente Cristianismo • Pertenece a: CoE, ONU, OSCE	<ul style="list-style-type: none"> • Capital: San Marino • Población: 34.735 • Superficie: 60 km² • Moneda: Euros • Religión: Mayoritariamente Cristianismo • Pertenece a: CoE, FMI, ONU, OSCE

Cuentas Nacionales - Gobierno

PIB anual [+]	2018	2.740M.€		1.499M.€	2017	PIB anual [+]
PIB Per Capita [+]	2018	35.975€		45.015€	2017	PIB Per Capita [+]
				1.037	2017	Deuda total (M.€) [+]
				76,64%	2017	Deuda (%PIB) [+]
				31.134€	2017	Deuda Per Cápita [+]
				-49	2017	Déficit (M.€) [+]
				-1,56%	2018	Déficit (%PIB) [+]
				348,0	2017	G. Público (M.€) [+]
Gasto Educación (M.€) [+]	2018	88,4		47,2	2017	Gasto Educación (M.€) [+]
Gasto Educación (%Gto Pub) [+]	2018	19,32%		13,10%	2017	Gasto Educación (%Gto Pub) [+]
Gasto Salud (M.€) [+]	2017	135,3		90,1	2017	Gasto Salud (M.€) [+]
G. Salud (%G. Público Total) [+]	2017	14,02%		12,16%	2017	G. Salud (%G. Público Total) [+]
				25,70%	2017	Gasto público (%PIB) [+]
				10.448€	2017	Gasto público Per Capita [+]
Gasto Educación Per Capita [+]	2018	1.161€		1.417€	2017	Gasto Educación Per Capita [+]
G. Público Salud Per Capita [+]	2017	1.754€		2.430€	2017	G. Público Salud Per Capita [+]
Rating S&P [+]	28/07/2017	BBB				
Rating Fitch [+]	31/01/2020	BBB+		BB+	10/04/2020	Rating Fitch [+]

Comercio

Llegadas anuales [+]	2018	3.042.000		84.000	2018	Llegadas anuales [+]
Exportaciones [+]	2019	126,9 M.€				
Exportaciones %PIB [+]	2018	4,00%				
Importaciones [+]	2019	1.565,1 M.€				
Importaciones % PIB [+]	2018	49,73%				
Balanza comercial [+]	2019	-1.438,2 M.€				
Balanza comercial % PIB [+]	2018	-45,73%				

Socio-Demografia						
Densidad [+]	2019	165		579	2019	Densidad [+]
				1,50‰	2012	Tasa bruta de divorcios [+]
% Inmigrantes [+]	2019	58,16%		15,85%	2019	% Inmigrantes [+]
% Emigrantes [+]	2019	11,75%		6,98%	2019	% Emigrantes [+]
Tasa Natalidad [+]	2019	7,00‰		6,70‰	2019	Tasa Natalidad [+]
Remesas enviadas (M.\$) [+]	2017	292,6		15,1	2017	Remesas enviadas (M.\$) [+]
Tasa mortalidad [+]	2019	3,90‰		7,20‰	2019	Tasa mortalidad [+]
Índice de Fecund. [+]	2010	1,27		1,26	2012	Índice de Fecund. [+]
Tasa bruta de nupcialidad [+]	2018	3,85‰		6,10‰	2012	Tasa bruta de nupcialidad [+]
Población [+]	2019	77.543		34.735	2019	Población [+]
Inmigrantes [+]	2019	45.102		5.507	2019	Inmigrantes [+]
Emigrantes [+]	2019	9.114		2.425	2019	Emigrantes [+]
IDH [+]	2019	0,868				
Esperanza de vida [+]	2012	90,00		85,60	2012	Esperanza de vida [+]
Número de Homicidios [+]	2015	0		0	2011	Número de Homicidios [+]
Homicidios por 100.000 [+]	2015	0		0	2011	Homicidios por 100.000 [+]
Otros						
COVID-19 - Recuperados [+]	04/01/2021	7.548		2.127	04/01/2021	COVID-19 - Recuperados [+]
COVID-19 - Muertos [+]	04/01/2021	84		62	04/01/2021	COVID-19 - Muertos [+]
COVID-19 - Muertos por millón habitantes [+]	04/01/2021	1.083,27		1.784,94	04/01/2021	COVID-19 - Muertos por millón habitantes [+]
COVID-19 - Confirmados [+]	04/01/2021	8.249		2.493	04/01/2021	COVID-19 - Confirmados [+]

Font: Expansión /Datosmacro.com

ALGUNES CONCLUSIONS A EXTREURE DE L'EVOLUCIÓ DELS TRES MICROESTATS DES DE LA PERSPECTIVA ANDORRANA

Una primera conclusió que es deriva de la petita anàlisi efectuada sobre els tres països considerats, vist des del punt de vista de les potencials lliçons a extreure des de l'òptica andorrana, és que tant Mònaco com Liechtenstein presenten característiques positives i punts forts que fora interessant que Andorra tingués presents, de cara al procés de planificació del seu futur, mentre que, pel contrari, el cas de San Marino, constitueix un exemple de deteriorament progressiu de la seva economia que, en tot cas, cal prendre com a referència de perills a prevenir per part d'Andorra, més si tenim en compte que el procés de desenvolupament andorrà dels darrers anys, té, segurament, més elements de coincidència amb San Marino, que amb els altres dos països que tenen davant seu un panorama relativament més favorable.

Elements comuns en els microestats considerats és que tots quatre partien d'un escenari que, entre molts altres elements positius (com ara l'atractiu turístic, la qualitat de vida, etc.) comptaven amb sistemes fiscals molt més favorables per als contribuents que el dels països que els envolten i, en part com a conseqüència d'això, uns sistemes bancaris extraordinàriament desenvolupats, sobretot en relació amb la dimensió petita, tant física com demogràfica, d'aquests països.

Aquest model ha sofert dos embats de consideració, l'un conseqüència de la pressió internacional per anar abolint els privilegis associats als anomenats paradisos fiscals, i l'altre l'esclat de la tremenda crisi financera internacional el 2008. I a aquests dos sotrats, cal afegir-hi ara el provocat per la Covid-19, les conseqüències últimes del qual encara és aviat per determinar-les, però que en qualsevol cas seran enormes.

Això ha marcat aquests països i els ha anat diferenciant segons la seva capacitat de resistència i de resposta a aquests shocks, juntament amb la capacitat i la fortalesa de les respectives economies per desenvolupar altres aspectes potents de les seves estructures econòmiques.

I és justament aquí –en la capacitat de resistència i de resposta– on apareixen les diferenciacions més clares entre els quatre microestats.

Per un cantó, Liechtenstein i Mònaco, que fins ara han resistir relativament bé aquests embats, bàsicament per dos tipus de raons.

La primera, i probablement la més important, per la major resistència dels seus respectius sistemes financers. Major resistència que, en la nostra opinió, està clarament relacionada amb la seva vinculació en el cas de Mònaco amb el Banc de França i en el cas de Liechtenstein al Banc Central de Suïssa, cosa que els garanteix, per una banda, un sistema de supervisió dels seus sistemes bancaris estricte i competent i, per l'altra, disposar d'un prestador de darrera instància, aspecte fonamental per assegurar la supervivència de qualsevol sistema financer davant situacions de crisi.

I per l'altre cantó, trobem San Marino i Andorra, que parteixen del desavantatge decisiu de no comptar ni amb un sistema de supervisió tan potent com el que tenen els bancs centrals esmentats, ni tampoc, i això és fonamental, d'un prestador de darrera instància. La conseqüència d'això és que aquest dèficit front a una situació tan dura com la derivada de la crisi financera –més el fet de crisis específiques produïdes en els sistemes bancaris d'aquests dos països, com la de la caixa d'estalvis de Sant Marino o la de Banca Privada d'Andorra– ha portat a una situació de gran debilitat dels sistemes financers d'aquests dos països, molt més aguda en el cas de San Marino, en la mesura que afrontar la mateixa està tenint

unes conseqüències molt greus en l'erari públic d'aquell país, en el que el nivell del deute s'està disparant, però que en certa mesura podria anticipar problemes de la mateixa índole per al cas d'Andorra.

Una primera lliçó per a Andorra seria, des de la perspectiva de protecció del seu sistema financer, la d'establir una prioritat en aconseguir resoldre el problema de la manca d'un prestador de darrera instància, cosa que, idealment, consistiria en assolir l'objectiu de tenir un estatus de relació amb el Banc de França similar al que té Mònaco. Això significaria, és clar, a més de la voluntat política de voler assolir aquest objectiu i del treball diplomàtic perquè França, si més no, acceptés aquesta possibilitat, la definició dels passos necessaris per aconseguir-lo i el compromís ferm de dur-ho a terme.

L'opció alternativa comporta el risc de seguir el camí que, en gran part, ens ensenya la trajectòria de San Marino: deteriorament del seu sistema financer, repercussió del problema en un deteriorament de les finances públiques del país i reestructuració radical del sistema bancari del país sota criteris imposats per l'FMI. La duresa d'aquestes mesures queda prou explicitada en l'informe de l'FMI sobre San Marino de març d'enguany, esmentat més amunt. Probablement algunes d'aquestes inevitablement també caldrà aplicar-les en el cas d'Andorra, però sempre resulta més aconsellable prendre-les des del propi país i amb mesura, abans que el deteriorament del sistema financer es faci més agut i exigeixi que siguin més dures i siguin imposades des de fora del país.

Resulta evident, d'altra banda, que la situació més avantatjosa de Mònaco o de Liechtenstein respecte a Andorra no deriva exclusivament dels aspectes esmentats que afecten el sector financer, sinó també d'altres circumstàncies i de fortaleces específiques de les respectives economies.

En el cas de Liechtenstein juga a favor del país, la seva intel·ligent estratègia de relacions internacionals, descrita més amunt, però també la seva situació centralment estratègica a Europa que li permet relacions econòmiques molt favorables amb els països veïns, especialment amb Suïssa. Un punt singularment fort de la seva economia és el pes molt important que té en la seva economia l'activitat industrial i el seu posicionament d'avantguarda en el camp de l'R+D+i. Això és demostratiu dels avantatges que deriven de la diversificació de les fonts de riquesa en un país, que permeten que quan sectors clau en aquesta mena de països, com ara el financer i el turisme, pateixen situacions de crisi (en el cas del turisme molt afectat arreu per la pandèmia de la Covid-19), existeixin altres puntals sòlids per sostenir l'economia del país. En aquest sentit, tot i que resulta evident que ni per posició geogràfica, ni pel sistema de comunicacions, Andorra no pot tenir una posició ni de lluny tan potent com la que té Liechtenstein en el camp industrial, sí que les dues crisis recents que han afectat aquests països (com a molts altres), la financera i la sanitària, posa en evidència la saviesa del consell que no es bo posar tots els ous en una o en poques cistelles. En el cas d'Andorra, que malauradament és una economia massa poc diversificada, certament és aconsellable fixar-se en molts dels punts forts de l'economia de Liechtenstein per, de cara al futur, propiciar el desenvolupament de noves "cistelles", més enllà que les grans ja existents en el camp de les finances, el turisme i el comerç, que són les que han proporcionat fonamentalment la riquesa al país en el passat.

Pel que fa a Mònaco, un factor que segueix marcant la seva posició relativament privilegiada és el manteniment de la seva competitivitat fiscal, a través, entre altres coses, de no haver implantat l'impost sobre la renda. També és un punt fort indiscutible del país la seva gran capacitat d'atracció de grans fortunes i d'empreses per instal·lar-s'hi. Certament els atractius d'aquest petitíssim país són múltiples i entre ells l'avantatge de disposar d'un port, que és clau per al desenvolupament turístic i també per l'esmentada atracció de gent rica i d'empreses per gaudir de la qualitat de vida de Mònaco i de la facilitat d'accés a productes i marques del màxim luxe i a l'oci d'alt estànding.

Certament, Andorra faria bé de prendre nota de tots els aspectes que expliquen l'alt grau d'atracció que té Mònaco. És evident que, en tots no hi pot competir, però en alguns sí. I entre ells posant cada vegada més en valor l'atractiu natural d'Andorra i les seves bones instal·lacions per a la pràctica dels esports de neu, tenint present que aquesta oferta no és alternativa sinó sovint complementària per a persones

de gran capacitat econòmica, que de la mateixa manera que a l'estiu valoren extraordinàriament tot el relacionat amb el món de la nàutica, en el qual Mònaco és un referent indiscutible, a l'hivern també valoren igualment la pràctica dels esports de neu (i la forma de vida que hi va associada), en els quals Andorra també podria ser un referent encara més important del que ja ho és, sobretot si el seu desenvolupament futur propicia infraestructures que hi facin més fàcil l'accessibilitat.

Desembre 2020

